

ČESKÉ VELKOPŘEVORSTVÍ ŘÁDU MALTÉZSKÝCH RYTÍŘŮ V DĚJINÁCH

LUKÁŠ M. VYTLAČIL

Suverénní řád Maltézkých rytířů, zvaný též johanité, patří mezi nejstarší křesťanské řády, které na našem území působí už od středověku. České velkopřevorství je v rámci řádu unikátní tím, že jde jednak o nejstarší řádové zastoupení v zaalpském prostoru a dále je nejstarším kontinuálně existujícím od středověku až dosud, neboť dokázalo přečkat všechny historické turbulence. Pro zpracování dlouhé historie maltézkých rytířů u nás patří Milan M. Buben mezi autory s vhodnými dispozicemi pro takovou práci. Je totiž specialistou na církevní dějiny s dlouhodobým zájmem o církevní řády a navíc je sám členem tohoto řádu.

Kniha shrnuje dlouhé období od 12. století, kdy byli johanité někdy mezi lety 1158 až 1169 uvedeni králem Vladislavem I. do Čech, až po začátek 21. století. Na poměrně nevelkém prostoru tak autor ve zhuštěné podobě prezentuje řadu informací k událostem, osobnostem i památkám. I přes určitou torzovitost pramenů, na kterou sám upozorňuje, se podařilo sestavit relativně ucelený obraz řádových dějin v českých zemích, které však autor zasazuje do kontextu celého řádu. Pokud to zpracovávaná látka umožňuje, výklad je často pojímán jako biografie jednotlivých velkopřevorů, jejichž funkční období v zásadě představuje základní periodizační prvek, případně též dalších významných osobností. Tyto biografické oddíly jsou nejdřív uvozovány obecným životopisem, na nějž pak navazuje část zaměřená přímo na jejich kariéru a působení v řádu, příp. na události, které proběhly v téže době. Do tohoto výkladu jsou zapojovány obecnější informace z řádové historie a života. Snaha o dodržování této formy je bohužel spojena i s opakováním některých informací či s rychlým sledem mnoha časových údajů, což někdy znepřehledňuje informační srozumitelnost textu.

Vedle personálií jsou přínosné zejména poměrně podrobně shrnuté informace k majetkové držbě johanitů. Buben se zastavuje i u majetkových sporů. Podrobněji

se zabývá např. sporem o majetky hlubčické komendy na Opavsku, kde se maltézští rytíři pokusili své majetkové nároky podepřít listinným falzem (s. 29). Naopak u sporu, který podali Jan Chunadův z Velkých Bílovic a Pavel Goblinův z Brna na řádového komtura Zdimíra, chybí jakékoliv další informace a výklad se hned v další větě stáčí k názvu komendy „in Crux“. Stranou pochopitelně nezůstává ani špitální činnost řádu. Z významných projektů je prostor věnován např. poutnické nemocnici ve Svaté zemi, kde se však zároveň autor dopouští výkladové nekonzistence, a sanitním vlakům, jež byly využívány zejména během první světové války.

Při hodnocení knihy však nelze opominout ani problematické aspekty, kterých v knize není málo. V první řadě jde o autorovy zjevné sympatie k řádu a k monarchismu, stejně jako římskokatolická výkladová pozice. Tyto postoje v textu nejsou příliš zakrývány, takže v určitých místech pochopitelně deformují výklad a dle mého názoru překračují míru přijatelnou pro odborný text. Buben se u konfliktních témat ani nepokouší o nezávislé zhodnocení a čtenáři předkládá svoji vyhraněnou interpretaci dějin, jež kladným způsobem preferuje Řád maltézských rytířů, habsburskou monarchii či římskokatolickou církev. To se týká například majetkových změn po husitských válkách, Bílé hoře či po rozpadu Rakouska-Uherska, ale také problémů řádu po vzniku Československa, kdy zcela opomíjí angažmá struktur a řady osobností velkopřevorství na straně monarchie. Příkladem účelové interpretace majetkových posunů mohou být prodeje statků po roce 1918. Zatímco autor je spojuje jen s negativními dopady pozemkové reformy, stranou zůstává skutečnost, že byly prodány i statky, u nichž nedošlo k významným změnám. Je tedy otázkou, jak výrazně mohlo být jejich nerentabilní hospodaření ovlivněno právě státní reformou.

Dalším problémem je nejasný a zmatečný výklad v některých místech, stejně jako informační neprostupnost textu. To se projevuje jednak zbytečným opakováním některých, již dříve uvedených informací, jednak absencí žádoucího spojení. Takovým případem je kupříkladu popis sporu o nástupnictví ve funkci velkopřevora mezi Karlem Leopoldem z Herbersteinu a Ferdinandem Leopoldem Dubským z Třebomyslic (s. 100), na který však později v pasážích o Dubského velkopřevorském působení vůbec nenavazuje a u Herbersteina jej naznačuje jen v rámci velmi zhuštěného a nepřiliš přehledného souhrnu funkcí.

V knize najdeme též nepřesné či zavádějící informace. Ve věci nejmenování Jáchyma z Münsterberka do úřadu převora autor jako důvod uvádí, že jako člen slezské stavovské obce byl v Čechách cizincem. Toto tvrzení však neodpovídá tehdejšímu právnímu zvyklostem, kdy udělení obyvatelského práva osobám z vedlejších zemí Koruny české bylo jen formalitou,¹ takže skutečný důvod neschválení ze stra-

---

1 K obyvatelskému právu v Čechách viz Starý, Marek: Cizozemci a spoluobyvatelé. Udělování českého obyvatelského práva (inkolátu) v době předbělohorské. Auditorium, Praha 2018.

ny Ferdinanda I. musel být jiný. Na straně 95 zmiňuje spor pražského arcibiskupa Jana Fridricha z Valdštejna s císařem Leopoldem I. o církevní desátky. Předmětem sporu však byly výnosy tzv. solní pokladny (cassa salis). V souvislosti s Karlem VI. ze Schwarzenbergu se na straně 192 píše, že v roce 1937 obnovil velkopřevorství Vojenského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalémského. Ve skutečnosti se však jednalo o nové založení, protože Řád sv. Lazara do té doby v českých zemích nepůsobil. Na straně 198 se zabývá vystoupením české šlechty na obranu ČSR na konci 30. let 20. století a v době protektorátu. Jakkoliv je nesporné, že celá řada šlechticů se zasazovala ve prospěch československého státu a aktivně či pasivně vystupovala proti nacistické moci, nelze přijmout generalizující interpretaci, která nereflktuje šlechtice, kteří naopak s německým režimem spolupracovali. Na stejném místě je navíc poněkud zbytečné dělení rodů na původem české a zahraniční, když sám na téže straně píše, že „úzcce nacionalistický akcent připadal členům aristokracie jako plebejský.“ Zařazení Šliků mezi původně německé rody, když byli plnoprávními členy české stavovské obce od 15. století, nebo rodu Belcredi mezi původem italské rodiny, když v 19. a 20. století mnoho členů významně přispělo k rozvoji české společnosti a kultury, má téměř nulovou informační hodnotu. Úsměvný je pak vážně míněný popis smrti Jana z Pomuka v legendistické verzi podle Kroniky české Václava Hájka z Libočan, kde navíc jako zdroj cituje svou vlastní knihu.

Škoda je rovněž toho, že Buben ponechává bez povšimnutí některé zajímavé souvislosti. Čtenář se tak nedozví nepochybně významnou informací, že roku 1414 se generální kapitula řádu konala v Kostnici souběžně s koncilním shromážděním. Nejsou reflektována ani aktuální zjištění ke katolické emigraci v době husitských válek.² Přitom jindy se Buben zabývá věcmi, které s tématem knihy nijak nesouvisí, jako v případě rodiny Marradasů na stranách 80 až 81.

Diskutabilním aspektem je rovněž způsob práce se šlechtickými jmény. Autor totiž drtivou většinu predikátů poněmčuje, případně je uvádí v podobě, která se ustálila až ve 20. století. U rodu Lobkoviců tak neužívá buď uvedenou verzi, poměrně obvyklou v domácích historiografických pracích, nebo dobovou variantu Lobkowitzové, ale moderní verzi Lobkovicové. Dále např. pro středověké a novověké období hovoří o Hasenburcích, Waldsteinech, Sternbercích, Wartenbercích atd. Švamberky, pány z Hradce a (většinou) i Rožmberky naopak ponechává v české podobě a jména panovníků, stejně jako křestní jména šlechty jsou uváděna v důsledně počestěné variantě. Správná identifikace Břeňka ze Švihova (s. 41), resp z Riesenbergu (s. 42) jako Břeňka Švihovského z Dolan je pak pro čtenáře snadná i díky notoricky známým událostem bitvy u Sudoměře. Kolísání podoby jmen a nepřesné uvádění predikátů tedy rovněž nepřispívá k přehlednosti pojednávané látky.

2 Viz zejména Vodička, Ondřej: Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek. Edice Středověk, sv. 5. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2019.

Samotný text je doplněn množstvím obrazových příloh a na konci též několika textovými doplňky, mezi nimiž najdeme třeba překlad Zakládací listiny krále Vladislava I. nebo chronologický seznam řádových představitelů u nás.

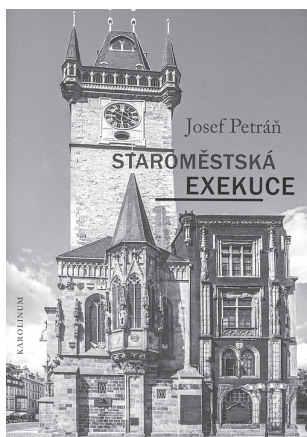
Je patrné, že oproti prvnímu vydání došlo k určitým změnám a úpravám původního textu, avšak navzdory tomu druhé vydání obsahuje celou řadu problematických aspektů. Pro badatelskou práci je tedy nutné dílo využívat s opatrností, z hlediska popularizace se ke čtenáři dostává obraz dějin, který je velmi výrazně subjektivní a vychýlený ve prospěch pozitivního obrazu řádu. Je to rozhodně škoda, neboť tak do určité míry zůstal nevyužit jak dlouhodobý badatelský zájem autora s možnostmi exkluzivního přístupu k informacím uvnitř řádu, stejně jako značné úsilí při shromažďování a zpracování mnoha materiálů a informací. Celkovému dojmu z knihy pak neprospívá ani nedůsledná redakční příprava textu, který by si zasloužil pozornější korektury.

*Milan M. Buben: České velkopřevorství řádu maltézských rytířů. 2. opravené, doplněné a rozšířené vydání. Libri, Praha 2022. 265 s. ISBN 978-80-7277-590-3.
Grafická úprava obálky: Pavel Rajský*

PETRÁŇOVA STAROMĚSTSKÁ EXEKUCE

KLASICKÉ DÍLO ČESKÉ HISTORIOGRAFIE

LUKÁŠ M. VYTLAČIL

Knihu Josefa Petráně *Staroměstská exekuce* jistě není třeba nijak dlouze představovat. Jde totiž o dnes již klasické dílo české historiografie druhé poloviny 20. století, které se k rukám čtenářů dostává již v pátém vydání. V roce 1971, kdy vyšlo poprvé, se jednalo o přelomové dílo, které poprvé nabídlo moderní pohled na události kolem popravy stavovských předáků po nezdařeném povstání.

Autor téma představil pohledem účastníků, Jaroslav Pánek tento žánr v doslovu pojmenovává jako kolektivní biografii, tento pohled však zároveň Petráň zasadil do širokého výkladového rámce. Nový přístup však spočíval zejména v tom, že se nenechal pohlit ani jedním z možných ideologicky ovlivněných způsobů výkladu stavovského povstání a s ním souvisejících událostí, a naopak je sám reflektoval jako časovou recepci tématu podílející se na utváření přístupů a pohledů jak v oblasti historiografie, tak i kulturní reflexe. Díky tomu tato kniha představuje mezník oddělující ideologicky podmíněný výklad bělohorských událostí a potažmo konsekvencí povstání na straně jedné a snahu o nezaujatý pohled s pojetím pozdějších interpretací jako součásti dějepisného materiálu. Tato skutečnost je doložena rovněž v Pánkově textu, shrnujícím novější zájem o toto téma.

Nové pohledy, jimž *Staroměstská exekuce* otevřela badatelské dveře, samozřejmě také během uplynulého půl století přinesly celou řadu nových zjištění, jež doplňují či korigují naše poznání těchto událostí. Samostatných kritických prací se dočkaly jak významné události, např. dobytí katolické Plzně,¹ tak i některé nekatolické osob-

1 Kilián, Jan: *Dobytí Plzně 1618. Útrapy a hrůzy třicetileté války*, sv. 2. Veduta, České Budějovice 2018.

nosti, jako Václav Felix Pětipeský z Chýš a Egerberku.² V případě Smiřických se nepotvrdil předpoklad jejich spojení s táborem Jednoty bratrské a tato otázka zůstává nadále problematičtější. Podle informací, jež v rozsáhlé monografii k dějinám rodu shromáždil Jaroslav Čechura,³ totiž sami Smiřičtí v náboženských otázkách veřejně nijak výrazně nevystupovali. Jakkoliv v jejich ekonomickém chování je možné najít shodu s kalvínským prostředím, byť se spíše jednalo o charakteristickou rodovou vlastnost, svá panství udržovali na půdě utrakvistické dolní konsistoře a měli blízko k některému z proudů kališnické církve. Naopak u Šliků je zřejmé, že se na stranu Lutherova reformačního proudu přiklonili velmi brzy a udržovali kontakty s řadou významných osobností včetně wittenberského reformátora. Dříve možná nepřiliš jasně vztahy uvnitř české stavovské obce ve vztahu ke způsobům přijímání do stupňů šlechtického stavu, na něž v knize narazíme u rodu Vchynských, významně zpřesnilo rozsáhlé dílo Marka Starého k problematice předbělohorských inkolátů.⁴ Výrazný posun nastal rovněž v hloubce poznání diplomatických sítí.⁵ Jejich hustota a význam se ukazují být mnohem významnější, včetně osobních kontaktů Kristiána z Anhaltu na Petra Voka z Rožmberka, kde Anhalt doufal v získání rozsáhlého rožmberského dědictví. Stejně tak došlo ke zpřesnění pozic obou protestantských kurfiřtů. Fridrich IV. Falcký tak již není vnímán jako nezkušený mladík, který se pustil do nerozváženého dobrodružství, ale jako respektovaná postava protestantské Unie s mnoha kontakty. U Jana Jiřího Saského naopak padla hypotéza, že by měl reálně zvažovat podporu českému povstání. Ačkoliv je možné, že osobně se mu představa zisku české koruny zamlouvala, doporučení jeho rádců a tradiční pragmatická náklonnost albertinské větve Wettinů k Habsburkům jednoznačně velely k neutralitě, která se ve vhodný okamžik změnila v podporu císařské strany. Stranou nezůstal ani kontext konfiskací a majetkových přesunů vůbec. Petr Vorel totiž události stavovského povstání zasadil do kontextu tzv. českého vládního bankrotu, k němuž došlo v roce 1615.⁶

---

2 Žitný, Miroslav (ed.): Korespondence Štátného Václava Pětipeského z Chýš a Egerberku z let 1600–1610. Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2015; Týž. Korespondence Štátného Václava Pětipeského z Chýš a Egerberku z let 1611–1621. Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2016.

3 Čechura, Jaroslav – Stachurová Kurcová, Veronika – Vlasáková, Zuzana: Smiřičtí. Krátké dějiny úspěšného rodu. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, sv. 16. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018.

4 Starý, Marek. Cizozemci a spoluobyvatelé. Udělování českého obywatelského práva (inkolátu) v době předbělohorské. Auditorium, Praha 2018.

5 Viz např. Bůžek, Václav – Král, Pavel – Pražáková, Kateřina: České stavovské povstání. Mezi Prahou, Drážďany, Heidelbergem, Londýnem a Mnichovem. Knižnice Dějin a současnosti, sv. 71. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2022.

6 Vorel, Petr: Zahájení „české války“ v kontextu vládního bankrotu roku 1615. Český časopis historický 118 (2020), č. 4, s. 893–963.

Cílem tohoto ilustrativního výčtu není snaha poukázat na neaktuálnost některých informací v knize, ale naopak pokusit se alespoň načrtnout šíři výsledků a směrů výzkumu souvisejících témat. Na jejich počátku totiž symbolicky stojí právě kniha Josefa Petráňe, která historické obci umožnila poodstoupit od extrémních postojů, kde na jedné straně byla porážka povstání národní tragédií, na druhé naopak vítězstvím civilizačního pokroku. Překonání těchto paradigmat vedlo k možnosti svobodněji vnímat mnohem větší škálu vazeb a souvislostí u zdánlivě jasného tématu.

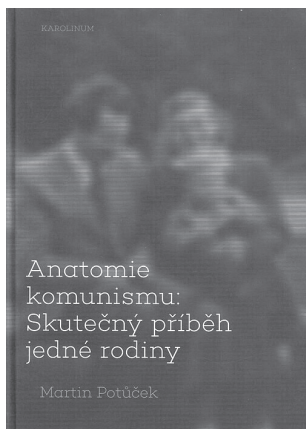
Josef Petráň: Staroměstská exekuce. Vydání páté. Karolinum, Praha 2022. 351 s. ISBN 978-80-246-5055-5. Grafická úprava: Zdeněk Ziegler

NEOBYČEJNÝ PŘÍBĚH RODINY POTŮČKOVÝCH POHLEDEM MILUJÍCÍHO SYNA

(A V ZRCADLE PRAMENŮ)

JIŘÍ KŘEŠŤAN

Prof. PhDr. Martina Potůčka, CSc., MSc. (narozen 1948) známe jako vynikajícího sociologa a politologa, mezinárodně uznávaného odborníka na problematiku veřejné a sociální politiky a důchodových systémů, na roli neziskového systému a médií i na některé aspekty evropské integrace. Málokdo asi dosud znal detailněji jeho rodinné zázemí. Je synem lékaře-hygienika MUDr. Františka Potůčka (1913–1995) a jeho manželky, původně zeměměřičky Ing. Jarmily Taussigové-Potůčkové, roz. Janovské (1914–2011). Oba byli vězněni za druhé světové války. Otec byl internován jako vysokoškolský student a odsouzen následně za odbojovou činnost, jíž se účastnil před

svým zatčením (vězněn byl v letech 1939–1945), matka za účast na komunistickém odboji (vězněna v letech 1941–1945).¹

Oba se stali přesvědčenými komunisty a stranickými aktivisty již před válkou, oba byli po osvobození zaměstnáni v ústředí KSČ v Praze. Jarmila Taussigová-Potůčková dosáhla po roce 1945 dosti závratné politické kariéry – členkou Ústředního výboru KSČ byla v letech 1946–1951, od ledna 1947 do června 1948 členkou sekretariátu ÚV KSČ (tedy druhého nejvyššího stranického orgánu),² po

---

1 Přehledy míst věznění Jarmily a Františka Potůčkových za druhé světové války najdeme na s. 27–28 a 46 recenzované knihy.

2 Martin Potůček v recenzované knize uvádí, že v polovině roku 1947 byla Jarmila Taussigová ustanovena tajemnicí sekretariátu ÚV KSČ, jíž zůstala do 15. srpna 1948 (s. 84 a 98). Opírá

únoru 1948 pracovala jako zástupkyně generálního tajemníka ÚV Národní fronty Alexeje Čepičky, od listopadu 1948 působila ve vlivné Komisi stranické kontroly, v roce 1951 vykonávala mandát poslankyně Národního shromáždění.³ Její vliv byl násoben důvěrou, kterou jí věnoval generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, s nímž se i citově sblížila (dokumenty k jejich vztahu srv. 63–69 recenzované knihy), i řadou neformálních osobních kontaktů s mocnými muži té doby (recenzovaná kniha nezastírá například její intimní vztah s ideologem strany Gustavem Barešem v letech 1946–1949 – viz s. 323–324, 330 a 341).

Vraťme se však proti proudu času. Jarmila Janovská uzavřela 14. června 1938 sňatek s funkcionářem KSČ a redaktorem komunistického tisku Františkem Taussigem.⁴ Ten byl v únoru 1941 zatčen a v září téhož roku popraven. Jarmila používala i po válce z úcty k prvnímu manželovi jeho příjmení, přestože jejich manželství bylo formálně rozvedeno 27. května 1939 (fingovaný rozvod měl Jarmilu chránit, František byl na mušce okupačních úřadů jako odbojář i jako Žid srv. s. 58), a zrušení tohoto rozhodnutí dosáhla až v únoru 1947. V únoru 1948 se provdala za Františka Potůčka a přijala jeho příjmení⁵ – přesto v době politických

---

se přitom o její vzpomínky. Mohla být členka sekretariátu ÚV KSČ současně jeho tajemnicí? V osobní kartě kádrového oddělení ÚV KSČ se uvádí, že Jarmila Potůčková-Taussigová byla zařazena od 1. června 1945 jako úřednice kádrového oddělení, dne 1. dubna 1947 byla ustanovena tajemnicí disciplinárního odboru kádrového oddělení, odkud byla k 1. lednu 1949 převedena do systemizace Komise stranické kontroly. Pracovní poměr byl s ní rozvázán k 1. prosinci 1951. Srv. Národní archiv (dále NA), f. Komunistická strana Československa – ústřední výbor – členská evidence – „kapsy“. Za rešerši v nezpracované části fondu vděčím Františku Štverákovi.

- 3 Základní životopisné údaje o Jarmile Taussigové-Potůčkové srv. Štverák, František: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. 2. vyd., Praha 2018, s. 566. Anev, Petr – Bílý, Matěj a kol.: Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989), sv. L–Z. Praha 2018, s. 456–459. Autory posledně zmíněného slovníkového biografického hesla jsou Ondřej Vojtěchovský a Martin Pražák. Srv. též s. 98 recenzované knihy.
- 4 Podle životopisu, uloženého v NA, f. Archiv Syndikátu novinářů ČRF. Taussig opustil studia chemie na technice a působil postupně jako sekretář KSČ v Chomutově, Ostravě a v Brně (zde od roku 1933). Byl novinářsky činný a od roku 1936 se věnoval výhradně žurnalistické práci. Stal se šéfredaktorem Moravské rovnosti v Brně a po jejím zákazu redaktorem Nezávislé politiky, jež ovšem byla již v únoru 1939 zastavena. Po 15. březnu přešel Taussig do ilegality (žil na falešné doklady na jméno Zdeněk Krysl). S prof. Vladimírem Helfertem a dalšími založil Moravský národní výbor v Brně a poté působil jako vedoucí krajského ilegálního vedení KSČ v Hradci Králové. V říjnu 1939 se stal členem ilegálního ústředního výboru KSČ v Praze. NA, f. Archiv Syndikátu novinářů ČRF, Sdružení vězňených novinářů při SČN – dokumentace jednotlivých vězňených osob, kart. 150.
- 5 Přehled příjmení Jarmily Potůčkové nalezneme na s. 46–47 recenzované knihy. K výše uvedeným dodejme, že v letech 1940–1941 žila v ilegality pod falešnou identitou pod jménem Libuše Novotná. Své dívčí jméno Jarmila Janovská používala později jako autorka v samizdatu i při pozdějších knižních vydáních svých děl.

procesů (zatčena byla ve stejný den jako Rudolf Slánský – 24. listopadu 1951) v 50. letech i později byla důsledně jmenována jako Taussigová – podle autora zřejmě jako součást záměrně antisemitského vyznění procesu se Slánským a procesů souvisejících. Možná tomu bylo tak i proto, že používala příjmení Taussigová ve stranickém styku i po sňatku s Františkem Potůčkem.

Martin Potůček na semináři o předcích a potomcích elit státního socialismu, konaném 15. února 2023 v Konferenčním centru Akademie věd ČR v Husově ulici v Praze, pořádaném Historickým ústavem AV ČR,⁶ označil svůj přístup jako „*zaujaté pozorování*“. Autor otevřeně uznává svou osobní zainteresovanost na hodnocení objektu svého pozorování, snaží se však k němu dodat relevantní archivní prameny (včetně těch tiskem vydaných) a konfrontovat je s poznatky odborné literatury. V našem případě mohl Martin Potůček využít bohatě, vskutku výjimečně zachovaného rodinného archivu⁷ – vzpomínek, vzájemné korespondence a na neposledním místě i záznamů, které pro něho vedl jeho dědeček Otakar Janovský. Konfrontoval je s dokumenty úřední a stranické provenience, uloženými v Národním archivu a v Archivu bezpečnostních složek. Heuristická základna knihy je z hlediska reprezentativnosti na to, že autor není profesionální historik, velmi solidní. Pochopitelně nemůže být úplná, což vyplývá už ze samé podstaty a četnosti pramenů k soudobým dějinám.

K tomu dvě poznámky. Především – také práce každého historika či badatele je vlastně „*zaujatým pozorováním*“, byť někdy nepřiznaným. Každý cestovatel proti proudu času vypráví minulé děje, jsa ovlivněn svými dosavadními osobními prožitky a zkušenostmi, svým kulturním zázemím, svými politickými, odbornými či jen čistě individuálními preferencemi. Vzpomeňme gadamerovského „*před-porozumění*“ – ostatně Potůček na Hanse-Georga Gadamera odkazuje hned v úvodu knihy a zdůrazňuje právě subjektivní podmíněnost dějinného poznání (s. 14).⁸ Autor se na druhé straně patrně svým „*úrokem stranou*“ neubrání tomu, že jeho práce bude přísně poměřována s odborně připravenými edicemi či historiografickými studii. Je ovšem otázkou, zda takové srovnání je úplně fér. Jde přece jenom o poněkud jiný literární žánr, autor navíc není školeným historikem, ani zkušeným editorem textů. Není vlastně ani klasickým pamětníkem – většinu příběhů přece vypráví z perspektivy dítěte a mladíka, či dokonce „*z druhé ruky*“, řečí vybraných dokumentů a svědectvími jiných.

Martinu Potůčkovi vyjadřuji hluboký respekt, že se odvážil konfrontací s historiky. Není snadné otevřít intimní místa rodiny, jež se obvykle před jinými peč-

---

6 Zpráva o semináři viz Bernardová, Kristýna: Politické osobnosti v předivě rodinných vztahů. Soudobé dějiny 30, 2023, č. 2, s. 661–664.

7 Archiv Jarmily Potůčkové-Taussigové přebírá postupně do své správy Národní archiv.

8 Odkazuje na: Gadamer, Hans-Georg: Problém dějinného vědomí. 2. vyd. Praha 2019.

livě ukřívají. Traumatem jeho příbuzných se stalo především zatčení, odsouzení a věznění autorovy matky. Jarmila Potůčková nakonec strávila ve vězení osm a půl roku (24. listopadu 1951 – 9. května 1960). Plné právní rehabilitace se dočkala až v lednu 1968, o stranickou rehabilitaci patrně neusilovala. Z knihy vystupují jednotliví aktéři rodinného dramatu. Třeba dědeček Otakar Janovský, který možná nebyl ideálním otcem (nezříkal se vůči děvčeti používat ve výchově tvrdých fyzických trestů – srv. s. 29). V době Jarmilina věznění prokázal však neoblomnou vůli jí pomoci a podpořit její vůli přežít. Přispěl rovněž k záchraně rodinné paměti a pramenů, které mohl jeho vnuk využít při sestavení knihy. Pak je tu samotný Martin Potůček, který si nesl časnou, nejasnou vzpomínku na svou maminku a mohl ji potkat až jako jedenáctiletý chlapec. Musel si nově hledat svůj vztah k ní. A ona k němu.

František Potůček se rozhodl zamezit kontaktu syna Martina s vězněnou matkou a posléze na konci roku 1952 požádal o rozvod. Manželství bylo rozvedeno v roce 1954, tedy až po skončení procesu, v němž byla Jarmila Potůčková odsouzena na 25 let vězení. Již předtím, v červenci 1953 se Františkově nové partnerce Ireně Marčokové narodila jeho dcera Kateřina. František Potůček je další osobností, vystupující z knihy velmi plasticky. Ta především zpochybňuje tvrzení, že „*dlouho tlak stranických orgánů nevydržel a podal žádost o rozvod*“.⁹ Syn Františka Potůčka oponuje: „*Táta ovšem nikdy nepodlehł stranickému tlaku, aby se mámy zřekl kvůli obvinění z protistátní činnosti. Naopak, na stranickém hřišti vždy bránil její politickou a občanskou čest.*“ (s. 216; k tomu srv. též s. 112–113 a 192) Dokládá to dopisy Klementu Gottwaldovi (1951) a Václavu Kopeckému (1956) i rodinnou korespondencí. Motiv návrhu o rozvod spatřuje v osobních důvodech – otec navázal vztah s jinou ženou, čekal s ní dítě a chtěl si ji vzít (s. 217). V podtextu dokumentů cítíme, že manželství Františka a Jarmily nebylo úplně šťastné... Víme, že někteří partneři a partnerky se odsouzenců a odsouzenkyň v průběhu monstrprocesů veřejně zřekli (např. Lise Londonová), František Potůček to ale neučinil.

Hlavním protagonistou knihy je přirozeně autorova matka Jarmila Taussigová-Potůčková. Z dokumentů vystupuje inteligentní, emancipovaná, pracovně zdatná a organizačně schopná žena, přitom podléhající nejednou emocím, nadaná literárními vlohami, sebevědomá a navíc schopná snášet i extrémní utrpení. Silná je například scéna, kdy se v únoru 1942 v legendární „*čtyřstovce*“ v Petschkově paláci setká se spoluvězni Eduardem Urxem a Viktorem Synkem, zatčenými vůdci I. ilegálního vedení KSČ, a vmete jim do tváře, že jsou zrádci. (Nevydrželi mučení gestapem a prozradili spolubojovníky.) Synek mírně odpovídá, že by byl psal své desatero komunisty, z jehož porušení jej Taussigová obviní, jinak, kdyby si byl uměl představit metody gestapa... (s. 38)

9 Pernes, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci. Praha 2006, s. 130.

Nesmírně závažným tématem se pro Martina Potůčka jeví problém, proč jeho rodiče přijali komunistickou víru „*ne nepodobnou náboženskému vytržení*“ (s. 13) a podrželi si ji do značné míry i v době, kdy procházeli svým údolím utrpení, otevírajícím hluboké a temné propasti stalinismu. Vnímá to velmi citlivě. Otec mu přiklon ke komunistické ideologii v lednu 1973 vysvětlil sociální realitou třicátých let: „*Myslím, že kdybys žil v té době, sotva bys našel jinou cestu. I když se teď dívám zpátky, nepřipadá mi podivné, že pro všechny slušné lidi se jevil komunismus jako jediné východisko, jako jediná možná alternativa. Vždyť stejně smýšlel výkvět českých spisovatelů, i takoví lidé jako byl R. Rolland, H. Barbusse a mnoho podobných. Nechci tím omlouvat svou generaci a sebe, spíše vysvětlit.*“ (s. 25) Hle, generace snící o nejlepším ze všech světů a současně svou vírou „*zaslepená*“¹⁰ jak ji charakterizoval Arnošt Kolman. Dědeček Martinu Potůčkovi zpětně naznačil matčinu maximu, které ve svém revolučním období podléhala, slovy: „*Byl jsi po KSČ její druhou velikou láskou.*“ (s. 84 a 103, srv. též s. 112) V 80. letech se k tomu vrátila Jarmila Potůčková lakonickými slovy: „*Naše tehdejší blbost a slepota je nebezpečný průvodní jev každého hnutí, kterému o něco jde.*“ (s. 39) To je geniální zkratka a vykřičník všem snilkům. Čímž nemá být řečeno, že nemáme snít. Dodejme, že Jarmilina přínaležitost k hnutí byla motivována po roce 1945 rovněž silným pocitem povinnosti pracovat obětavě a ze všech sil i za padlé v boji proti fašismu a jejich ideály, především za milovaného manžela Františka Taussiga (srv. s. 59), který pro ni zůstal „*nejušlechtilejším člověkem*“, jakého v životě potkala (s. 62).

Martin Potůček se posléze sám pokusil vystihnout motivy, vedoucí jeho rodiče ke komunistickému hnutí. Kromě sociálního citění a aktivismu shledává „*touhu překročit omezení každodenní lidské existence, věřit něčemu, co člověka přesahuje a zvěstovat ji ostatním*“ (s. 256) Z takového přístupu se rodily pocity vyvolenosti, nadřazenosti nad ostatními, ba apoštolského vytržení. Potůček cituje vyjádření uměleckého historika Jindřicha Chaloupeckého o předválečných komunistech: „*Chtějí opravdu prospěti lidem, a činí to z hlubokého přesvědčení, že ne pro sebe, ale pro ostatní a pro budoucí budují svět lepší a krásnější, než jaký byl kdykoli. Na dně jejich srdce spočívá chiliastická víra, že lidstvo je schopno uskutečnit na světě ráj míru, blahobytu, štěstí, svobody a bratrství, přijme-li za své jejich učení a podřídí-li se jejich vedení.*“¹¹ Martin Potůček doplňuje, že komunistickou víru posílila zkušenost rodičů z odboje a válečných žalářů i důvěra ve vítězný Sovětský svaz, který významně přispěl k osvobození naší vlasti. Potůčkovi zcela neztratili ani poté, co byli postiženi stalinskými represemi, iluzi, že komunistická strana je jiná než ostatní, „*demokratičtější, otevřenější dialogu a schopná přiznat se k vlastním*

---

10 Kolman, Arnošt – Janouch, František (ed.) – Kolmanová, Ada (ed.): *Zaslepená generace. Paměti starého bolševika*. Brno 2005.

11 Chaloupecký, Jindřich: *Tíha doby*. Olomouc 1997, s. 16.

chybám a zločinům“. (s. 258) Hluboce zarytý pocit téměř patologické důvěry ve stranu dokládá výrok Bruno Köhlera, adresovaný Jarmile Taussigové-Potůčkové: „*Pamatuj si: strana má vždycky pravdu, i když křivdí.*“ (s. 94) K vystřízlivění rodičů došlo podle Martina Potůčka až v šedesátých letech, a hlavně po okupaci vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. (s. 290) Pasáže, kterým jsem se podrobněji věnoval, považuji za jedny z nejbilantnějších rozborů psychologie komunistů-idealistů. Ve straně ovšem nebyli jen snílci...

Jméno Jarmily Taussigové-Potůčkové na sobě v podstatě dodnes nese cejch toho, kdo spolu s Rudolfem Slánským a několika dalšími (především Karlem Švábem a Bedřichem Reicinem – srv. Novotného projev z 13. června 1963) (s. 221), „*roztočil mlýny*“ politických procesů a byl jimi nakonec sám „*semlet*“.¹² Martin Potůček zde kriticky odkazuje na práce Karla Kaplana.¹³ Je zajímavé, že na první část jeho studie v *Nové mysli* sám bezprostředně reagoval už dopisem autorovi z 18. června 1968 (výňatek z jeho dopisu Kaplanovi je otištěn na s. 271–272). Zde rozhodně nemohu hrát roli soudce, nezabývám se podrobně daným obdobím, ale uvedu otázku, jež z Potůčkovy knihy vyplývá a kterou by historikové měli snést – není naše vnímání viny na politických procesech přece jen stále poněkud ovlivněno zadáním prvních rehabilitačních komisí? Ty mohly odsoudit některé nezákonnosti, ale tiše se předpokládalo, že zastrou podíl Antonína Novotného, Antonína Zápotockého, Václava Kopeckého, Bruno Köhlera,¹⁴ Alexeje Čepičky, Karola Bacílka, Viliama Širokého a dalších členů vedení na procesech. Važme skutky na váhách jemných, lékárnických...

V horkých fázích revolučních převratů se otevírá prostor osobní vůli i zvůli, jejich aktéři se v nich často navíc nechovají zcela konzistentně. Jejich zámysly a pnutí vůle bývají korigovány a kříženy jinými hráči a vnějšími společenskými okolnostmi, v době procesů výrazně též mezinárodními podmínkami. Není zpravidla snadné zařadit aktéry pevně k jednotlivým křídům či skupinám. V době neukotveného systému či v době jeho rozvolnění se aktéři vyznačují ob-

12 „*Když již né ona kdo se tedy dopouštěl nezákonností?*“ poznamenal si ke jménu Taussigové-Potůčkové na jeden spis z roku 1967 Antonín Novotný (s. 240), který sám nesl odpovědnost za porušování práva. Citováno i s chybami, jichž se „*Soudruh*“ dopustil.

13 Kaplan, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy*. *Nová mysl* 22, 1968, č. 6, s. 765–794, *Nová mysl* 22, 1968, č. 7, s. 906–940, *Nová mysl* 22, 1968, č. 8, s. 1051–1078. Kaplan, Karel: *Mocní a bezmocní*. Toronto 1989. Kaplan, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha 1992. Kaplan, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Brno 2008.

14 Potůček připomíná, že Simon Wiesenthal Bruno Köhlera označil za „*brutálního antisemitu*“, podílejšího se významně na politických procesech v Československu. Jako Berijův důvěrník údajně předtím Köhler pomáhal organizovat Trockého vraždu v Mexiku. (s. 285) Srv. Wiesenthal, Simon: *Spravedlnost, nikoli pomsta*. Ostrava 1994, s. 204.

vykle jistou mírou „těkavosti“ a poněkud chaotickým hledáním orientace v nepřehledném terénu.

Martin Potůček obdivuje svou matku za její „svobodomyšlnost, zásadovost a tvrdohlavost“ (s. 45). Uvádí, že ve své stranické práci (jmenovitě v Komisi stranické kontroly) hájila zásady, jako je „důležitost morálky, dodržování principů kolektivního vedení, pozornost vedoucích orgánů věnovaná problémům života, uplatňování kritiky a sebekritiky“ (s. 200). Na jiném místě však připomíná: „Na jejím příběhu se ale jako v kapce vody zřetelně odrážejí obecné mechanismy monopolního uplatňování a zneužívání moci jedinou politickou stranou.“ (s. 79) Komunisté byli hybnou silou represí, ale nakonec se někteří stali součástí množiny obětí. Odpovědnost za vývoj nesli všichni vedoucí představitelé KSČ, byť míra této odpovědnosti byla různá.

Podivně vyznívá název jedné z kapitol knihy – „Konflikt liberálnědemokratických a komunistických hodnot“. Pokud tím mělo být naznačeno, že Jarmila Taussigová-Potůčková se střetala s autoritářskými tendencemi v KSČ, je to poněkud naviň. Autor v uvedené kapitole uvádí konflikt na zasedání sekretariátu ÚV KSČ, kde se údajně jmenovaná střetla s návrhem Marie Švermové na vyhlášení soutěže mezi okresy v získávání nových členů strany a dále epizodu, kdy se prý postavila spolu s generálním tajemníkem Ústředního akčního výboru za umožnění nekomunistickým politickým stranám a významným masovým organizacím kandidovat v květnu 1948 samostatně (srv. s. 84–89). Obě epizody opírá autor pouze o pozdější matčino svědectví a nedokládá je odkazy na jiné prameny. Psychózu náboru straníků (jíž ostatně podlely i nekomunistické strany) jsem podrobně nestudoval, ale druhý případ bych spíše než jako odpor totalitní tendenci interpretoval jako mocenský boj, který měl významně posílit především postavení Alexeje Čepičky, tehdejšího Jarmilina spojence.¹⁵ Sekretariát ÚAV NF se měl stát podle Čepičkova záměru (možná podle jugoslávského vzoru) významným politickým centrem, což ovšem narazilo na odpor předsedy ÚAV NF Antonína Zápotockého, který mezitím získal pevné místo ve vládě a upevnil své pozice ve vedení strany.

Zajímavé je třetí svědectví, jež Martin Potůček přináší v uvedené kapitole – Jarmila Taussigová-Potůčková, sama bývalá aktivní členka Sokola, se údajně (podpořena Čepičkou) zasloužila o to, že se konal XI. všesokolský slet v červnu 1948. Dohodla se údajně s náčelnicí ČOS Marií Provazníkovou (ta ovšem z důvodů celkem pochopitelných ve svém svědectví o „bolestně vytouženém“ sletu jednání s funkcionářkou KSČ nezmiňuje¹⁶) a slet podle ní proběhl „bez vážněj-

---

15 K tomu Křestán, Jiří – Kahuda, Jan: Národní fronta (1945–1990). *Paginae historiae* 26, 2018, č. 2, s. 19–20.

16 Provazníková, Marie: Tradice sletů. In: Provazníková, Marie – Škvor, Jiří: XI. všesokolský slet 1948. Curych 1976, s. 15.

šího incidentu.“ (s. 87) My ovšem víme, že k incidentům došlo, při průvodu Prahou byla provolávána sláva odstoupivšímu prezidentu Edvardu Benešovi a část Sokolů ostentativně odmítla na Staroměstském náměstí vzdát poctu jeho nástupci Klementu Gottwaldovi. Již v průběhu sletu byli zatýkáni členové sokolské organizace... Zdá se, že s odstupem let vnímala Jarmila Taussigová-Potůčková svůj boj jako „zápas o demokracii uvnitř strany“ a o dodržování zásad vnitrostranické kritiky (s. 97), byť současně přiznává, že podlehla ideologii bdělosti a ostražitosti vůči nepřátelům uvnitř strany. My zůstaneme v hodnocení opatrní. I Martin Potůček ostatně politickou matčinu odpovědnost naznačil – podle něho neprojevila „dostatečnou obranyschopnost proti ideologické nákaze o nepřátelích mimo komunistickou stranu i v ní samotné“ (s. 243). Zdůrazňuje ale, že matka po svém propuštění z vězení usilovala o očistu svou i dalších podobně postižených osob (nejen komunistů).

Kaleidoskop událostí, směřujících k zatčení Jarmily Taussigové-Potůčkové, který předestírá Martin Potůček, je závatný a barvitě dokumentuje hrůznost doby. Oceňuji, že konfrontuje matčiny vzpomínky s dochovaným zápisem jejího vystoupení ze zasedání ÚV KSČ v září 1950 (s. 93). Ze zápisu vyplývá, že se Jarmila nezastala Gottwaldem kritizovaného Slánského otevřeně (jak později tvrdila), byť jistý náznak obhajoby lze mezi řádky rozpoznat. (Muselo jí být jasné, že útok na Slánského je i hrozbou pro ni.) K podobné konfrontaci pramenů nesahá ovšem Martin Potůček v knize pokaždé, kdy by to bylo třeba. Prameny, které zprostředkovává, podávají přesvědčivé a autentické svědectví o matčině zatčení, výsleších, tlaku na doznání, odsouzení a věznění. Jsou přínosem k pochopení atmosféry doby i ke vnímání psychiky vězenkyně, konfrontované s doznáními spoluobviněných a vystavené vskutku extrémnímu tlaku, kombinovanému s apelem k loajalitě straně. Dočasně Jarmila přijala i vizi některých spolupracovníků jako nepřátel strany. Teprve při samotném procesu údajně pochopila, že jsou všichni nevinní, i když to neříkají (s. 148). Ještě v době „dopadení“ Šlinga cítila Taussigová-Potůčková zadostiučinění, že pomohla „odhalit zrádce“.¹⁷ (s. 266) Velmi silně jsou pasáže, kde je popsáno, jak Jarmila přesvědčí o své nevině svého posledního vyšetřovatele – Jana Musila (viz s. 71–77, 137, 172). K nim bych přiřadil i svědectví o setkání Jarmily Taussigové-Potůčkové s Marií Švermovou v Leopoldově, kde měsíc pobývaly v jedné cele (s. 162–166).¹⁸

Zhodnocení jednotlivých kauz Jarmily Taussigové-Potůčkové, v nichž byla zapletena a z nichž byla obviňována (např. šetření Komise stranické kontroly v Br-

17 Připustila to v rozhovorech s Karlem Bartoškem v letech 1978 a 1982.

18 Zde postrádám odkaz na Švermová, Marie: Vzpomínky. Praha 2008, zejm. s. 272–273, kde autorka popisuje setkání s Taussigovou-Potůčkovou v Leopoldově. V recenzované knize je otištěna jen krátká citace ze vzpomínky Švermové z roku 1977 z knihy Bartošek, Karel: Český vězeň. Svědectví politických vězenekyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých. Praha 2001.

něnském kraji, případ vedoucího tajemníka z Olomouce Josefa Stavinohy, i údajný konflikt Komise stranické kontroly se Státní bezpečností) (s. 261–268), nechám na posouzení odborníků. Kniha přináší cenný pramenný podklad k analýze dramaticky se proměňujícího pletiva osobních vztahů jeho rodičů k jiným lidem, k jejich strategiím chování.

Martin Potůček ztratil stejně jako jeho rodiče iluze v sovětský model socialismu po potlačení pražského jara. Na tomto konstatování nesetrvá, ale rozvine je: „*I když se tento konstrukt tehdy v mé hlavě rozpadl, nikdy mne neopustily dva jeho prvky. Přesvědčení, že je třeba pomáhat slabším, kteří se v důsledku neosobních sociálních a ekonomických mechanismů ocitají na okraji společnosti. A že tam, kde se vyskytnou zřejmé nespravedlnosti, je nutno neváhat a aktivně usilovat o jejich odstranění.*“ A dodává: „*Osud mojí mámy mě pak dovedl k přesvědčení, že bez důsažného porozumění společenským problémům a možnostem jejich řešení se každá politická akce, byť třebas i vedená vznešenými úmysly, může dostat na scesti, a lidem nakonec spíše škodit než pomáhat.*“ (s. 381) Rodiče mu nakonec nevšitpili svou „*uhlířskou víru*“ v komunismus, ale ovlivnili jej přece jen v přesvědčení, že „*usilovat o spravedlivé uspořádání lidských věcí je možné*“ (s. 422). Pro budoucího životopisce Martina Potůčka bude nanejvýše cenné jeho vzpomínání na vlastní osud a na to, jak se osudy jeho rodičů promítly do jeho života, v kapitole nazvané příznačně „... a já“ (s. 380n)

Kniha obohacuje současnou biografickou literaturu faktograficky i metodologicky. Potvrzuje variabilitu přístupů, které může historik, ale i vědec jiného oboru či amatérský badatel při uchopení životopisného příběhu použít.¹⁹ Vedle klasických biografí v současné české historiografii, jako jsou Macháčkův Husák,²⁰ Čurduv Štoll,²¹ Gromanův Kriegel²² či Holubcova Landová-Štychová,²³ můžeme tak položit knihy, v nichž vystupuje více do popředí a je zdůrazněn subjekt autora a jeho osobní motivace, jak je to v případě recenzované Potůčkovy knihy či novátorské publikace Mileny Bartlové o ženách v její rodině,²⁴ nebo třeba práce Přemysla Houdy o Jaromíru Nohavicovi,²⁵ nechávající naopak znít často se křičící subjektivní hlasy narátorů či jiných svědků. Z nastalé žně biografí a jiných

---

19 Srv, Sixta, Václav: Možnosti historické biografie. Teorie biografie a historická věda. Praha 2023.

20 Macháček, Michal: Gustáv Husák. 3. vyd..Praha 2023.

21 Čurda, Vojtěch: Ladislav Štoll. Příběh komunistického ideologa a formování československé kultury ve 20. století. Praha 2022.

22 Groman, Martin: Kriegel. Voják a lékař komunismu. Praha 2023.

23 Holubec, Stanislav: Nešťastná revolucionářka. Myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969). Praha 2021.

24 Bartlová, Milena: Ženy, které nechtěly mlčet. Tři československé příběhy. Praha 2021.

25 Houda, Přemysl: Nohavica a (jeho) naše malá válka. Praha 2023.

životopisných žánrů, jež v první polovině 90. let byly považovány málem za odu-
mírající, se upřímně raduji.

Knihu s hlavním titulem možná poněkud zavádějícím lze s dobrým svědo-
mím doporučit historikům, sociologům, politologům a zájemcům z příbuzných
oborů. Autor se důsledně snaží citovat použitou literaturu a prameny, vést svého
vydavatele, aby i graficky odlišil autentické citace od vlastních komentářů (ne-
povedlo se to na s. 241). Autenticita dokumentů (někdy velmi syrová) i pocti-
vost a svěžest autorových osobních soudů může oslovit i širší čtenářskou obec.
Hodnotím kladně, že nakladatel vybavil publikaci malou ediční poznámkou,
seznamem pramenů a literatury, seznamem tabulek a zkratk, seznamem obra-
zových příloh (s informací o jejich původu). (Zde jen vyjádřím pochybnost, zda
se na fotografii nad kočárkem na s. 193, v němž leží autor knihy, sklání opravdu
Antonín Zápotocký). Jmennému rejstříku předcházejí stručné biogramy prota-
gonistů knihy.

*Potůček, Martin: Anatomie komunismu. Skutečný příběh jedné rodiny. Univerzita Karlova – Nakla-
datelství Karolinum, Praha 2022, 456 s. ISBN: 978-80-246-5171-2. Grafická úprava obálky: Jan Šerých*

NEJSTARŠÍ PRAŽSKÉ FARNÍ MATRIKY

PAVEL TRNKA

44. svazek ediční řady Documenta Pragensia Monographia přináší ojedinělý počín v rámci pramenných edic. Jedná se totiž o dvojedici nejstarších pražských farních matrik. Tento oblíbený druh historického pramene je širší veřejnosti zprostředkováván takřka výhradně pomocí digitalizace, a zpřístupnění formou plnotextové edice je proto v našem prostředí jevem téměř nevídaným. Nic na tom nemění ani skutečnost, že se v České republice dochovalo z 16. století pouze necelých sto svazků farních matrik, z nichž 39 bylo založeno dokonce dříve než starší z editovaných matrik. Za zmínku stojí především čtyři svazky pocházející z 30. či 40. let 16. století ze západních Čech (Jáchymov, Horní Blatná a Abertamy). Vraťme se ale k vlastní publikaci, v níž je každá ze dvou edic sa-

mostatná. Liší se jak osobami editorů, tak způsobem zpracování.

První z editovaných pramenů představuje farní matrika narozených vedená při utrakvistickém kostele sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. Tvoří ji 70 folií o rozměrech 32 x 10 cm, která obsahují zápisy v češtině ze dvou období: 29. 4. 1584 – 17. 2. 1593 a 9. 2. 1598 – 12. 3. 1600. Tato matrika je výjimečná hned ve dvou ohledech. Kromě toho, že je nejstarší pražskou matrikou vůbec, tak je zároveň i čtvrtou nejstarší dochovanou matrikou v České republice vedenou v českém jazyce. Starší jsou jen tři svazky kutnohorských farních kostelů sv. Jakuba a sv. Barbory. V tomto případě se však nejedná o nový vydavatelský počín ale o reedici. Badatelsky často využívaná matrika nebyla v dobrém fyzickém stavu. Aby se zamezilo dalšímu poškozování svazku, rozhodli se ve druhé polovině 80. let 20. století pracovníci Archivu hlavního města Prahy, že připraví jeho edici. Práce na zpřístupnění matriky se tehdy ujala Jaroslava Mendelová, a připravila tak k vydání první svazek nové řady Documenta Pragensia Monographia, který vyšel v roce 1992. Jednalo se o klasickou edici, jejímž primárním účelem bylo zpřístupnění ohroženého pramene. Práce sestávala ze stručného úvodu, vlastní

edice opatřené edičními poznámkami, rejstříků domů, rejstříků osob, který zpracovala Miroslava Příkrylová, vysvětlivek týkajících se převážně místních názvů, seznamu základní literatury a čtyř obrazových příloh. Největší slabiny tohoto svazku představovaly extrémně nekvalitní vazba a absence poznámkového aparátu. Dnešní vydání není pouhým přetiskem, jelikož přináší vedle kvalitnějšího a vizuálně atraktivnějšího provedení i řadu obsahových novinek. V úvodu došlo k jeho strukturování na dějiny kostela a farnosti, popis matriky a ediční zásady, přičemž první dva oddíly byly rozšířeny převážně o poznatky z editorčiny starší studie uveřejněné v sedmém svazku periodika Documenta Pragensia z roku 1987 týkající se historie kostela, genderového zastoupení, sociální situace či rozboru křestních jmen a příjmení. V této souvislosti přibýly i dvě nové tabulky. Vlastní edice byla obohacena o věcné poznámky doplňující vesměs informace k některým osobám o působení ve správě Nového Města pražského. Lze rovněž kvitovat připojení německého shrnutí a rekonstrukci farního obvodu koncem 16. století zanesenou do Hergetova plánu Prahy z roku 1790/1791. Vizuálnímu zatraktivnění přispívají kromě čtyř původních obrazových příloh také nákres kostela sv. Jindřicha a fotografie pozdně středověké cínové křtitelnice z jeho interiéru.

I v případě edice svatotomášské matriky oddaných na ní byly základní práce provedeny již v dřívější době. Editorka Miroslava Fůrová ji totiž původně zpracovala i s matrikou narozených jako svoji diplomovou práci obhájenou již v roce 1997. Za vydatné pomoci Jana Hrdiny, který se stal redaktorem celého textu, byla práce dovedena do současné podoby. Vlastní rukopis, který obsahuje jak křestní matriku, tak i matriku oddaných, o rozměrech 33 x 22 cm je veden převážně v latinském jazyce a tvoří ho 301 folií, z nichž 66 folií zabírá právě oddací matrika. Ta je v zásadě vedená od roku 1596 s přesahem do roku 1632. Editoři byli nuceni se během práce vypořádat se dvěma velkými problémy. S ohledem na chaotické svázání folií bylo třeba zrekonstruovat jejich původní řazení. Další komplikaci představovala existence 13 duplicitních folií obsahujících paralelní řadu zápisů. Vlastní edici předchází bohatá teoretická část sestávající ze čtyř kapitol. Zde se jedná o rozšířený, doplněný a opravený původní text, který Miroslava Fůrová publikovala v roce 2000 v 31. svazku Pražského sborníku historického. První dvě kapitoly zasazují matriku do historických souvislostí. S ohledem na duchovní správu farního kostela sv. Tomáše přináší první kapitola stručné dějiny konventu augustiniánů na Malé Straně do počátku třicetileté války. Druhá pak seznamuje s historií církevních matrik s akcentem na vývoj v českých zemích. Poté již přichází na řadu zevrubný diplomaticko-paleografický rozbor, přičemž ve vnějším popisu je reflektována rovněž křestní matrika. Neobyčejná pozornost je věnována rozboru typů oddacích zápisů. Samotný text dokreslují názorné přílohy přinášející např. přehled roků, písařů a oddávajících vyskytujících se v matrice či rekonstrukci původního řazení folií nebo rejstřík oddávajících a písařů obsahující vedle údajů z matriky i údaje z li-

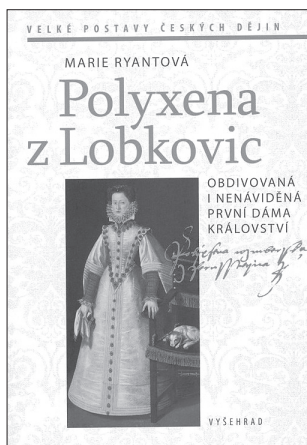
teratury. Nechybí ani ukázky jednotlivých písařských rukou a filigránů. Poslední z úvodních kapitol se snaží na základě dat z matriky oddaných nejenom nastínit oddací praxi, ale též přiblížit klientelu kostela sv. Tomáše v rudolfínské době. Řešena jsou zde témata jako sezónnost svateb, privátní sňatky, rodinný stav oddávaných a profesní charakteristika novomanželů i jejich blízkých osob. Stručná pozornost je rovněž věnována dvoru císaře Rudolfa II. To vše dokreslují tabulky, grafy a přílohy. Připojena je také rekonstrukce spádové oblasti farnosti vytvořená na základě údajů jak z vlastní matriky, tak z Ubytovací knihy Malé Strany a Hradčan z let 1608–1612. K dispozici je vedle mapy farnosti též přehled dohledaných bydlíš osob uvedených v matrice. Samotná edice je velmi dobře strukturovaná. Každý matriční zápis je po stranách opatřen moderní datací a pořadovým číslem, což značně usnadňuje práci s pramenem. Poznámky pod čarou se vztahují převážně k podobě textu. Jako bonus zejména pro běžného čtenáře se v poznámkách nachází překlady zápisů nesouvisejících s oddáváním. K identifikaci osob je poznámkový aparát využíván minimálně. Tento úkol byl totiž přenesen na jmenný rejstřík, který se snaží propojovat dané osoby s odbornou literaturou, zmíněnou Ubytovací knihou a přílohou obsahující zjištěná bydlíště. Kromě tohoto jmenného rejstříku jsou součástí edice též rejstříky zeměpisný a profesní, které doplnil Jan Hrdina, drobný rejstřík sociálních rolí a latinsko-český glosář. Samozřejmostí je pak seznam zdrojů a německé shrnutí na konci knihy.

I když je znát jistá nevyváženost mezi oběma edicemi co do propracovanosti ve prospěch druhé z nich, neubírá to nic z výjimečnosti tohoto díla. Přínos tohoto svazku se neomezuje na pouhé zpřístupnění matrik široké veřejnosti, ale přináší rovněž řadu nových poznatků vyplývajících z editovaných údajů. Tato práce je tedy velice přínosná pro badatele zabývající se náboženskou a sociální situací Prahy v rudolfínské době. Na závěr nezbývá než doufat, že se zpřístupňování matrik touto formou do budoucna neomezí jen na tuto obdivuhodnou dvojedici.

Mendelová, Jaroslava – Fůrová, Miroslava – Hrdina, Jan (edd.): Nejstarší pražské farní matriky. Matrika narozených kostela sv. Jindřicha na Novém Městě pražském (1584–1600); Matrika oddaných kostela sv. Tomáše na Malé Straně (1587/1596–1632), Archiv hl. města Prahy. Praha 2023, 571 s. (Documenta Pragensia Monographia, volumen 44) ISBN: 978-80-88629-01-6. Návrh obálky: Filip Blažek (studio Designiq)

NAD DRUHÝM VYDÁNÍM ŽIVOTOPISU POLYXENY Z LOBKOVIC

LUKÁŠ M. VYTLAČIL

Jen málo žen zanechalo v českých dějinách raného novověku tak výraznou stopu jako Polyxena z Pernštejna, provdaná poprvé z Rožmberka, podruhé z Lobkovic. Atraktivnímu tématu věnovala pozornost celá řada historiků i spisovatelů. Mezi důležitými příspěvky k tomuto tématu z posledních let je také životopisná monografie od historičky Marie Ryantové, která se Polyxeninou osobností zabývá dlouhodobě, o čemž svědčí několik publikovaných prací. O úspěchu tohoto díla, poprvé vydaného v roce 2016, svědčí skutečnost, že jen o pouhých šest let později se dočkalo druhého vydání.

Ve velkoryse pojatém díle se Ryantová pokouší představit život Polyxeny z Lobkovic v úplnosti současného poznání. V úvodu proto nejprve podrobně reflektuje dosavadní vědeckou, popularizační i románovou literaturu, na níž též dokládá postupnou proměnu vnímání historického obrazu významné šlechtičny na pomyslné ose od „zaryté katoličky“ po významnou příslušnici české aristokratické elity.

Ve většině prvních třech kapitolách se autorka zabývá rodinou Pernštejnů. Dětským rokům dcer ve šlechtických rodinách se v tehdejší době obvykle nevěnovala příliš velká pozornost, a tak se i k Polyxeninu dětství dochovalo jen minimum zpráv. Dokonce není známo ani datum jejího narození, k němuž došlo patrně v roce 1566. Text první a druhé kapitoly je tedy věnován především obecnějším dějinám rodu, který patřil mezi nej přednější a nejbohatší panské rodiny v Čechách a na Moravě a jehož členové zastávali významné zemské úřady. Prostředí nejvyšší české aristokracie pochopitelně formovalo potomky rodu včetně jejich výchovy i očekávaných společenských pozic a vazeb. Dalším významným vlivem byla otázka konfese. Polyxenin otec Vratislav totiž spolu se svým bratrem Jaroslavem v zájmu kariéry u panovnického dvora konvertoval ke katolicismu a již v mládí navázal celoživotní přátelství s budoucím císařem Maxmiliánem II.

Habsburským. Na svých cestách do Španělska si navíc získal nejen pověst zdatného diplomata a cennou důvěru španělského královského dvora, ale v doprovodu Maxmiliánovy manželky Marie Španělské našel rovněž svou manželku Marii Manrique de Lara y Mendoza ze starobylého rodu španělských grandů. Toto spojení rovněž podpořilo novou katolickou orientaci, a ačkoliv Vratislav rozhodně nepatřil mezi konfesně militantní politiky, jeho rodina se zřetelně zařadila do největšího tábora českých katolických rodů. Prestiž rodu dlouho nepoškozovaly ani vleklé finanční obtíže, kvůli kterým se kdysi největší pozemkový majetek mezi českou šlechtou značně zadlužil a ztenčil. Ryantová uvádí, že pernštejských dětí, vyrůstajících v prostředí nákladného pernštejského dvora, se tyto problémy patrně nijak nedotkly a rušný společenský život kolem Marie Manrique, pro nějž se používá označení „*pernštejský salon*“, pokračoval i po Vratislavově smrti. V této části textu bohužel na straně 75 zůstala též malá nepřesnost z prvního vydání, neboť namísto označení *komplet* by mělo být uvedeno patrně *kompletář*, tedy poslední modlitba na závěr dne před spaním.

V naznačených intencích se odehrávala i sňatková politika rodu a řada Vratislavových dcer se provdala za příslušníky významných zahraničních rodů. Ryantová se dále podrobně zabývá oběma sňatky Polyxeny z Pernštejna včetně jejich společenských, majetkových i konfesních aspektů. První sňatek s Vilémem z Rožmberka jí zajistil skutečně přední místo v prostředí české aristokracie. Jako čtvrtá manželka nejvyššího purkrabího, prvního muže české stavovské obce a oceňovaného císařského diplomata však získala také dobré finanční zajištění, byť i Rožmberk se potýkal se značnými dluhy. Postupně si navíc dokázala vybudovat vlastní pozici (např. s. 164–165), díky níž požívala na svou dobu mimořádný respekt, jakého ženy tehdejšího věku mohly dosáhnout jen výjimečně. Když Vilém z Rožmberka 31. srpna 1592 zemřel, bylo Polyxeně 26 let. Podle závěti jí připadlo rozsáhlé a výnosné panství Roudnice nad Labem, Pernštejský palác, který Vilém koupil od Polyxeniny matky v roce 1591, věno ve výši 25 tisíc kop míšeňských grošů a obvyklé svršky (s. 184–189). Velmi hladké vyřízení obsahu závěti ze strany Vilémova bratra Petra Voka z Rožmberka a jeho osobní uznání za manželskou péči poskytují dostatečný doklad, že i přes konfesní rozdíly mezi oběma panovaly dobré vztahy. Ryantová to ostatně dokládá i řadou jiných událostí, které potvrzují jejich dlouhodobé přátelské kontakty, stejně jako Polyxenino vědomí rožmberské cti, které dostala i po smrti Petra Voka. Jedná se zejména o její intervenci po zničení náhrobku Viléma z Rožmberka v krumlovském kostele patrně v roce 1615 (s. 182–184).

Doba prvního jedenáctiletého vdovství byla rovněž významnou periodou, kdy se bohatá a nezávislá aristokratka ocitla v nejsvobodnějším společenském postavení, jež ženám tehdejší společenské normy umožňovaly. Kniha sleduje jak Polyxeninu péči o hospodaření na jejich statcích, tak i o rodinné záležitosti, ze-

jména kolem rodného pernštejského domu. V průběhu devadesátých let dosáhlo zadlužení jejího bratra Jana z Pernštejna neúnosné výše, která jej nutila k postupným prodejům významné části rodových panství a skončila faktickým krachem (s. 206–208). Sám Jan navíc roku 1597 padl při obléhání uherské pevnosti Ráb. Zbývající panství Prostějov a Plumlov byla prodána v exekuci, v níž je za 225 tisíc zlatých získal Karel z Lichtenštejna. Sám se však nedoplačením této sumy zařadil mezi dlužníky Pernštejnů. Šest let po Janově smrti byla Polyxena jmenována poručnicí bratrových dětí a správkyní zbytku rodového majetku, který tvořilo zástavní panství Litomyšl. Složitě finanční vazby a pohledávky, jejichž část se nikdy nepodařilo dořešit ani za pomoci přímé intervence císaře Rudolfa II., nakonec utichly v turbulencích po porážce stavovského povstání. Ryantová však sleduje také linii hledání nového sňatku, kde vystupuje do popředí i vážnost, které se Polyxena těšila v domácích šlechtických kruzích. Výmluvným dokladem k tomu je dopis od Karla st. ze Žerotína, kterým reagoval na úvahy, že by se Polyxena mohla podobně jako některé její sestry provdat za aristokrata ze zahraničí a opustit zemi (s. 226). Druhým chotěm se však nakonec stal příslušník domácího rodu, Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic.

Tímto sňatkem se pro Polyxenu otevřela nová etapa života. Lobkovic patřil jakožto nejvyšší kancléř království mezi nejvýznamnější osobnosti v království i na císařském dvoře a manželská dvojice též náležela do okruhu předních exponentů postupně silící katolické strany kolem císařského dvora a španělských vyslanců. Vážnost postavení nového páru velmi dobře dokládá například skutečnost, že Rudolf II. pro svatbu zapůjčil Rožmberský palác, který mezitím koupil. Kniha podrobně popisuje jak Lobkovicův vzestup, tak i společenské a konfesní vazby obou manželů, které formovaly jejich roli v tehdejších událostech, výrazně poznamenaných domácím napětím, jež vyústilo ve stavovské povstání, jehož porážka zásadně překreslila domácí politickou mapu. Stranou nezůstávají ani majetkové záležitosti, a to jak nákupy pobělohorských konfiskátů, tak i řešení různých dluhů. Autorka připomíná též událost, kdy Polyxena s manželem přímluvami pomohli k udělení milosti pro Václava Viléma z Roupova, jehož manželka však ve stejné době požadovala uhrazení dluhu z předbělohorského období (s. 347). Na této skutečnosti (ale i na dalších) autorka ilustruje jednak stavovskou sounáležitost Lobkovic a Polyxeny, pro které i přes jejich jasně katolickou orientaci nebyla konfesní hranice nepřekonatelnou bariérou. Zároveň však ukazuje, že jejich snahy o zmírnění těžkého osudu potrestaných příslušníků stavovských rodin se z jejich pohledu ne vždy setkávaly s patričním vděkem osob, které byly kvůli účasti na povstání připraveny o majetek i společenské postavení. Na druhou stranu nelze zapomínat na ekonomické těžkosti, jimž byli emigranti vystaveni. Přínos naopak znamenal rozšíření pozemkové držby i vzestup rodu, který potvrdzovalo udělení Řádu zlatého rouna a povýšení do dědičného knížecího stavu.

Významný prostor je věnován taktéž rodinnému životu, jež dobře mapuje unikátně dochovaná korespondence mezi oběma manželi. Šlo jak o vztah k pernštejnským příbuzným, jejichž drtivou většinu nakonec Polyxena přežila, tak i k jedinému synovi Václavu Eusebiovi Popelovi z Lobkovic, jenž se stal pokračovatelem lobkovického rodu. Významnou kapitolu představuje též donace voskové sošky Jezulátka, které bylo pernštejnskou rodinnou památkou ze Španělska, malostranskému kostelu Panny Marie Vítězné v Praze. Polyxena tak mimoděk položila základ budoucího světově proslulého poutního místa. Dílo pak uzavírá popis kariéry syna Václava Eusebia, ideál příkladné smrti katolické šlechtičny, či na ženu tehdejší doby nebývale slavnostně vystrojený pohřeb, který trval šest týdnů (s. 434–435).

Kniha Marie Ryantové představuje dílo, které zasazuje život Polyxeny Lobkovické z Pernštejna do širokých souvislostí s využitím velkého množství archivních pramenů a literatury. V šíři výkladu tkví zároveň jisté úskalí, neboť s ohledem na omezené množství přímých zpráv k samotné Polyxeně je většina prostoru věnována jejím příbuzným a dotýčným rodům, obecnějším otázkám, detailním popisům sídel apod. Snaha představit svět někdejší „první dámy království“ v co nejúplnějším pohledu je tedy zřejmá, zatěžuje to však základní linii výkladu, který se občas poněkud ztrácí v mnoha epizodních tématech, jež by v některých případech bylo možné bez obav odkázat směrem k jiné literatuře. Příznačná je rovněž velmi přesná faktografická práce, díky níž kniha obsahuje jen naprosté minimum nepřesností. Přesto čtenář poněkud zapochybuje, jestli při léčbě v Karlových Varech roku 1615 Polyxena skutečně mohla vypít čtyři litry vody najednou (s. 288–290). Poněkud předčasné může být rovněž tvrzení, že pernštejnská knihovna (knihovnou Pernštejnů a Lobkoviců se autorka zabývá na s. 213–215 a 261–265) neobsahovala některé rozšířené a se španělským prostředím související tisky, je-li v textu zároveň uvedeno, že celý fond tehdejší knihovny nebyl dosud v úplnosti identifikován.

Na textu, jež je doplněn množstvím tematických obrazových příloh, je patrná pečlivá redakční příprava, která rovněž přispívá k dobrému hodnocení knihy. Nakonec i sama skutečnost, že se kniha během několika let dočkala druhého vydání, svědčí o tom, že jde o zajímavé a kvalitně připravené dílo o jedné z nejvýznamnějších osobností českých dějin pohnuté doby mezi posledními dekádami stavovské monarchie a pobělohorskými turbulencemi, v nichž zanikl tradiční svět české aristokracie.

Marie Ryantová: Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království. Velké postavy českých dějin, sv. 20. Druhé vydání. Vyšehrad, Praha 2022. 521 s. ISBN 978-80-7601-705-4. Obálku navrhla: Michaela Blažejová

ČESKÉ HLASY Z EXILU PLNÉ LÁSKY K DOMOVU

JIŘÍ KŘEŠŤAN

ZASVIŤ MI,
TY SLUNKO ZLATÉ
Sylva Šimsová

V roce 2019 se objevila na knižních pultech kniha Sylvy Šimsové a Karla Janovického *Láska v exilu*.¹ Publikace byla představena veřejnosti v Nezávislé knihovně a čítárně Libri prohibiti dne 21. března toho roku² a setkala se s ohlasem v odbor-

né obci i v denním tisku.³ Kniha čtenáři zprostředkovává deníkové zápisky, dopisy a dodatečně pořízené zvukové záznamy vzpomínek na měsíce, jež Sylva a Karel prožili po útěku z Československa v roce 1949, před tím, než se mohli na konci roku 1950 usadit v Londýně. Velká Británie se stala jejich novou vlastí, aniž by v srdcích ztratili tu starou. Zvláště cenné je svědectví o internačním táboru Valka u Norimberka, který se oprávněně netěšil dobré pověsti. Kniha dosvědčuje, že poměry mezi československými exulanty nebyly zdaleka harmonické a byly zatíženy osobními rivalitami a averzemi. O to více vynikne ryzí charakter obou hlavních protagonistů knihy, ochotných s naprostou samozřejmostí pomoci lidem kolem sebe, a zejména pak dětem. Organizují v utečeneckém táboře práci ve skautském oddíle, hrají lout-

1 Šimsová, Sylva – Janovický, Karel: *Láska v exilu 1949*. Z deníků a dopisů Sylvy Šimsové a Karla Janovického. Včelákov 2019.

2 Viz <https://www.libpro.cz/?s=%C5%A1imsov%C3%A1> [cit. 30. 4. 2023].

3 Raška, Francis D., Comenius. *Journal of Euro-American Civilisation*, roč. 6, 2019, č. 1, s. 125–128. Křesťan, Jiří, *Soudobé dějiny*, roč. 26, 2019, č. 4, s. 638. Buřilová, Marcela, *Bulletin SKIP*, roč. 28, 2019, č. 3, dostupné na <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-3/laska-v-exilu-1949-1950-z-deniku-dopisu-sylvy> [cit. 30. 4. 2023]. Králová, Stanislava, *Mladá fronta Dnes – Pardubické vydání*, roč. 30, č. 63, 15. 3. 2019, s. 14.

kové divadlo, věnují se školní výuce... Kniha je navíc úchvatným, a přitom autentickým svědectvím o duševním vyzrávání obou mladých lidí.

Kniha Psáno do exilu přes cenzora se opírá o korespondenci příbuzných, kteří byli rozděleni „*železnou oponou*“. Dopisy Kreysových, Šimsových a Maiwaldových byly doručovány občas značně komplikovaně. Ty, které směřovaly do Československa nebo byly z něho posílány do ciziny, procházely navíc bdělým dozorem cenzorů, nedbajících nikterak o listovní tajemství. Kouzelná je kapitola, v níž editorka popisuje strategie postupů vůči cenzorům a dokládá to řadou citací z dopisů. Pisatelé se uchylovali k jinotajům, skrytým narážkám, nadsázce, absurditě, sarkasmu či žertům. Starší čtenáři si možná připomenou jeden dobový vtip, objevivší se i v korespondenci: „*Víš, jaký je rozdíl mezi Československem a Švédskem? Víš, že žádný? Oni mají korunu, my máme též korunu, oni mají Gustava, my máme též Gustava, no a oba jsou korunovaní.*“ (Psáno do exilu, s. 11) Editorka Sylva Šimsová i její blízcí pracují se zalíbením s českým jazykem, jímž skvěle vládnou, a mimoděk tak vyzdvihují jeho přednosti.

V korespondenci se odráží také to, jak si exulanti i lidé, kteří zůstali ve vlasti, zpracovávali fakt odchodu do emigrace, který pro některé z nich představoval skutečné trauma. Uvažovali o tom, jak reálná je šance na návrat. Sylva Šimsová rovněž citlivě zaznamenává, že exulanti byli občas rozčarováni změnami v myšlení lidí ve vlasti. Setkávání, k nimž mohlo dojít až v 60. letech, přinesla někdy rozpaky, jak dokládá komentář editorky o návštěvě americké tety v Československu: „*Přes všechnu lásku se tam vlastně setkávali jiní lidé než ti, kteří se kdysi rozešli, a teď měli problémy si rozumět [...] Během ‚pražského jara‘ roku 1968, když se lidé z exilu a domova mohli setkávat, se idealistický pohled exulantů střetl s poměrně materialistickým pohledem lidí z domova. Exulanti nechápali, že za těžké hospodářské situace budou lidé mít větší zájem o západní nákupy než o politický idealismus.*“ (Psáno do exilu, s. 14)

Lidé v zahraničí hltali zprávy z domova, zajímali se o materiální situaci příbuzných, věděli o duchovním a kulturním útlaku, ale i o nadějích, jež se zdály otevírat v šedesátých letech. Otřesný pro všechny byl potom prožitek vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Lidé doma naopak lačnili po novinkách ze zahraničí – o to více, že sami nemohli cestovat. S obou stran pak zaznívá stesk z odloučení, touha po opětovném shledání...

Druhá recenzovaná kniha s titulem *Zasvit mi*, ty slunko zlaté, shrnuje texty Sylvy Šimsové a její matky, Jarky Maiwaldové, zaznamenávající vzpomínky na domov. Editorka využívá vzpomínek, korespondence a dochovaných poznámek a konceptů. Připomeňme, že Jarka Maiwaldová byla manželkou významného národohospodářského odborníka a statistika, sociálně demokratického politika Karla Maiwalda, který s rodinou odešel do emigrace v říjnu 1949. Dojemné jsou vzpomínky na Prahu, velmi zajímavé jsou reflexe Jarčiny a Sylviny četby. Podnět-

né jsou Sylviny postřehy o textech spisovatele Jaroslava Foglara a Miloše Seiferta, dnes neprávem zapomínaného předsedy Ligy lesní moudrosti. Při četbě i v reálném životě musela Sylva řešit mnohé etické problémy, uvažovala o otázkách smrti, o smyslu náboženství. Vnímavá a citlivá dívka se nevyhnula ani úvahám o reinkarnaci a významu meditace. Nepřekvapí, že Sylva ve svých textech řešila otázku vztahu mezi muži a ženami, výmluvné jsou v tomto směru její postřehy o dívčím skautingu. Dojemně se jeví pasáže o snění, například o snění o první lásce, ale také uvažování o citovosti či tvořivosti obecně.

V publikaci najdeme rovněž faktograficky přínosné vzpomínky Jarky Maiwaldové na její rodinu. Její příbuznou byla mimo jiné vynikající operní pěvkyně Růžena Maturová, k níž Jarka dokonce docházela do hodin zpěvu. Díky rodinným rodopisným bádáním se Jarka Maiwaldová může ve svých textech vrátit až do roku 1607, kdy je doloženo narození nejstaršího známého člena rodu. Osudy rodu byly dlouho spojeny se statkem ve Staňkově u Plzně. Jarčiny vzpomínky na dětství jsou vedle Staňkova vázány především na Kolín a České Budějovice. Jarka popisuje ve svých textech různé rodinné zvyky a oslavy, ale i obyčeje, vázané většinou na církevní i jiné obecně sdílené svátky. Její vzpomínky jsou působivým svědectvím o místním životě (například také o budějovickém korzu, které mělo svůj vnitřní řád) a kamarádech, přátelích, učitelích a lidech, kteří tvořili mikrokosmos dospívající dívky. Cenné je svědectví o 28. říjnu 1918 v Českých Budějovicích (městě s velkým podílem německých obyvatel) i o vítání prezidenta T. G. Masaryka v Praze v prosinci 1918. Jarčin otec byl brzy po vzniku republiky přeložen do Prahy, kam se rodina také nedlouho poté přestěhovala. Jarka i Sylva vzpomínají na kulturní život v Praze a také na skautské hnutí, které osudově ovlivnilo život rodiny. Jarka se seznámila s anglickými skauty a v roce 1926 posílila vazby k jejich zemi – odjela do Anglie studovat, aby si zdokonalila znalost jazyka. V Londýně se v roce 1927 seznámila se svým budoucím manželem, Karlem Maiwaldem.

Dne 3. října 1929 uzavřeli sňatek. O Vánocích 1930 pak přesídlili z Brna do Prahy, kde Karel Maiwald získal místo ve Státní úřadu statistickém. Jarčiny vzpomínky podávají svědectví o životě širší rodiny ve 30. letech. Dne 24. února 1931 se mladým manželům narodila dcera Sylva. Jarčiny návraty do minulosti se prolínají se Sylvinými vzpomínkami na dětství. Sylvě se otevíral svět čtení a začala vnímat i sociální rozdíly mezi lidmi. Objevují se první reflexe politiky – Sylva si všimá, že přátelé rodičů jsou většinou sociální demokraté. Obě ženy vzpomínají na cestování a způsoby trávení prázdnin. Za války nemohla Sylva „skautovat“, cennou zkušeností bylo, že ji matka brala mezi „SSS“ – sdružení starších slečen, jež vzpomínaly na skautskou činnost a věnovaly se dětem novými formami rodinného skautingu již ve třicátých letech (k tomu srv. Zasvit, s. 120–121).

V září 1938 Jarka provázela manželky anglicky mluvících delegátů mezinárodního statistického kongresu v Praze. Sotva přišla zpráva o tom, že britský

premiér Chamberlain odejel na konferenci čtyř mocností do Mnichova, delegáti začali kongres spěšně opouštět (s. 125)... Druhou republiku charakterizuje Jarka následovně: „*Doba velmi nezdravá, rozkládající národ i jedince. Zoufale zklamaná důvěra v západní mocnosti a nedohledná temná budoucnost i otázka, jak zachovat národ živý.*“ (s. 126) Obě pisatelky, Jarka i Sylva, se svěřují z pocitu tísně, zakoušeného v letech okupace. Zajímavá je reflexe pronásledování Židů i svědectví o zakázaném poslechu zahraničního rozhlasu. Cenné jsou informace o náletech na Prahu a o pražském povstání.

Zpráva o účasti rodiny v odboji je do určité míry pozdější rekonstrukcí, neboť v přítomném čase se mnoho věcí dělo utajeně, lidé se dovídali podrobnosti o statečném konání blízkých často až po válce. Dovíme se, že Karel Maiwald se zapojil se členy své rodiny do odbojové sítě, která vznikla v okruhu lidí kolem Petičnického výboru Věrní zůstaneme. Zvláště je třeba vyzvednout vzpomínky na peripetie válečných osudů K. J. Beneše a jeho manželky, Erviny Brokešové. Maiwaldovi ji v jejím utrpení po spisovatelově zatčení statečně podporovali. Chci ještě upozornit na svědectví o válečných osudech Hedy Kaufmannové (s. 148–151), sestry jednoho z vůdčích představitelů odboje z okruhu PVVZ, Viktora Kaufmanna.⁴ Jarka Maiwaldová se za války starala rovněž o rodinu popraveného novináře Jaroslava Pešla.⁵

Přesvědčivé a živé jsou vzpomínky na život za války, na Sylvina školní léta, na kulturní život za okupace. Opojný byl zážitek osvobození. Sylva si vybavuje: „*Válka skončila, když mi bylo čtrnáct. Moje generace byla přesvědčena, že nastala nová éra, ve které nebude utrpení a nesvoboda. Očekávali jsme, že po porážce zla, jež jsme jako děti intenzivně pocítovaly, budeme žít po zbytek života jako v pohádce.*“ (Zasviť, s. 166) Život rodiny se od základu změnil. Karel Maiwald byl v letech 1945–1946 poslancem Prozatímního Národního shromáždění (ve volbách v roce 1946 již nekandidoval). V roce 1945 byl jmenován předsedou nově zřízeného Státního úřadu plánovacího, kde jako sekretáře mimo jiné zaměstnal i Hedu Kaufmannovou. Sylva vzpomínala na své působení ve Vaňátkově dětském divadelním souboru, spolu s matkou pak na práci ve skautském hnutí. Sylva si později poznamenala: „*Skauting nám poskytl prostředí, ve kterém jsme objevovali sami sebe – prostředí lidských vztahů a možnost hledání myšlenek. Psychologická výhoda skautského prostředí spočívala v tom, že velká část naší činnosti se týkala věcí praktických. Mravní silou skautingu byl zájem o druhé – jakýsi aplikovaný altruismus. Mladí lidé jinak v hledání osobní dokonalosti snadno zapomenou, že kolem jsou druzí. Organizace skautské činnosti nás vedla k pochopení, jak v týmu*

---

4 Srv. Kaufmannová, Heda – Slavíček, Antonín (ed.): Léta 1938–1945. Válečné vzpomínky. Praha 1999.

5 Z iniciativy Sylvy Šimsově byl osobní archiv Jaroslava Pešla jeho rodinou téměř kompletně předán Národnímu archivu.

a ve společnosti lidé na sobě závisejí.“ (Zasvit, s. 176–177) Toto prostředí mělo na dospívající dívku zcela zásadní vliv.

Jarka Maiwaldová vzpomíná na komunistický převrat v únoru 1948 a na dění po něm: „Hned nastalo udávání a zatýkání, jeden se bál druhého, děti udávaly rodiče, byly rozvráceny rodiny, kde jednotliví členové měli různý politický názor. Bylo to téměř, jako když přišli Němci, jenže tenkrát jsme věděli, kdo je kdo, kdežto tentokrát se proti tobě mohl postavit tvůj nejlepší přítel.“ (Zasvit, s. 179) Kniha nemohla být završena ničím jiným, než setkáním s charismatickým filosofem (a archivářem) Pavlem Křivským v létě 1948. Křivský za krátkou dobu ovlivnil neformální, ale pevné sdružení lidí, nazývajících se Kruh.⁶ Společný prožitek je ovlivnil na celý život, vzájemná pouta přetrvala dlouhá léta a nic na tom nezměnilo ani nucené odloučení, způsobené odchodem některých „Kružanů“ za „železnou oponu“. Maiwaldovi s Bohušem Šimsovou (Karlem Janovickým) opustili Československo v říjnu roku 1949...

Obě knihy jsou zajímavou „literární čítankou“, která může inspirovat badatele k dalšímu studiu, především ve fondu Národního archivu Šimsovi Miroslav, Bohuš a Sylva. Není vědeckou edicí, která by úryvky důsledně vybavila přesnými údaji typu „kdo, kdy a komu“. Texty byly důkladně zrevidovány (což lze přičíst na vrub pečlivosti editorky Sylvy Šimsové, ale i redakci vydavatele – Městské knihovně v Praze), takže čtenář najde patrně jen výjimečně některá drobná pochybení. Například správně znějí jména odbojářů Karel Štainer-Veselý (Zasvit, s. 139) a Josef Fischer (Zasvit, s. 140). Doprovodný komentář k edici mě velmi zaujal, svědčí o moudrém nadhledu editorky a jejím pochopení pro pisatele textů i osoby v nich zmiňované. Publikace Sylvy Šimsové zaujmou historiky i zájemce o moderní česká a československé dějiny, dějiny exilu a historii skautingu.

Šimsová, Sylva: *Psáno do exilu přes cenzora. E-kniha. Městská knihovna v Praze, Praha 2022, 46 s. ISBN 978-80-274-2849-6*

Dostupné na: <https://search.mlp.cz/cz/titul/psano-do-exilu-pres-cenzora/4674252/#/getPodobneTituly=-deskriptory-eq:177240871-amp:key-eq:4674252>

Šimsová, Sylva: *Zasvit mi, ty slunko zlaté. Ze vzpomínek Jarky Maiwaldové a Sylvy Šimsové na exil. E-kniha. Městská knihovna v Praze, Praha 2022, 189 s. ISBN 978-80-274-2352-1.*

Dostupné na: <https://search.mlp.cz/cz/titul/zasvit-mi-ty-slunko-zlate/4644520/#/getPodobneTituly=-deskriptory-eq:177240871-amp:key-eq:4644520>

Obálky: Městská knihovna v Praze (Creative Commons)

6 Srv. Křivský, Pavel – Břicháček, Václav (ed.): O Pavlu Křivském. Pavel Křivský: rádce, učitel a průvodce životem. Praha 2009. Recenzi o knize jsem uveřejnil in: ČAS v roce 2009. Ročenka České archivní společnosti, 2010, s. 128–129. Ke Křivskému srv. ještě Pousta, Zdeněk (ed.), Filosofie fa mřížemi. Leopoldov, léta padesátá. Praha 1995. Vyostřené negativní charakteristiku Křivského najdeme in: Kafka, Jiří – Kopt, Miroslav, Akce StB Polom. Proces se skupinou František Pavel Křivský a klatovští skauti v zrcadle dokumentů státní bezpečnosti. Praha 2008.

EXIL ČESKÉHO A MORAVSKÉHO DUCHOVENSTVA ZA HUSITSKÝCH VÁLEK

LUKÁŠ M. VYTLAČIL

Osudy katolického duchovenstva v době husitských válek nejsou tématem ani novým, ani neznámým. Dosavadní pozornost se však upínala většinou buď k jednotlivým událostem, nebo k interpretaci tehdejších událostí prostřednictvím dobových kronik. Kniha Ondřeje Vodičky je v tomto ohledu velmi cenným příspěvkem, neboť v ní autor předložil dosud nejpodrobnější zpracování problematiky českého a moravského exilového kléru, jež navíc představil v nových kontextech.

Vodička se zaměřuje na léta 1419 až 1436, tedy na vlastní období husitských válek. V úvodu definuje pojem exulant, avšak zároveň upozorňuje na jeho problematičnost ve středověkých realitách i v dobovém pojetí. Dále přibližuje archivní

základnu, z níž při práci vycházel. Zvláště upozorňuje na soubor písemností žitavské konsistoře, který představuje ucelenou kolekci úředních dokumentů navazujících na předhusitské období, jinak však v knize opakovaně konstatuje fragmentárnost pramenů, jež umožňuje jen kusé nahlédnutí do tehdejší reality a praxe. Velmi cenné je, že autor písemnosti rozlišuje podle jejich účelu. Rozlišuje jak ty, jejichž účel byl propagandistický, často s cílem přispět k politické či obchodní izolaci husitských Čech, tak i materiály, které zachycují primárně vnitřní komunikaci mezi duchovenstvem a katolickými organizacemi, např. uvnitř církevních řádů, ať se jedná o účty či korespondenci.

Podrobně se věnuje popisu českých exilových struktur a jejich fungování, včetně změn v ustanovování duchovních do úřadů, které si vyžadovala změněná bezpečnostní situace. Stranou pozornosti vedle příhraničí a vedlejších zemí Koruny české nezůstávají ani lokality ve vlastních Čechách, v nichž mnozí duchovní také nalézali útočiště, jako např. Litoměřice, Bělá pod Bezdězem či Plzeň. Na základě prezentovaných informací Vodička uvádí, že podle dostupných informací

není možné mluvit o masovém odchodu světského kléru do zahraničí. Podrobná pozornost, nakolik to opět dovolují archivní prameny, je upřena rovněž na řeholníky. V jejich případě se zdá nepochybné, že byli o vývoji situace velmi dobře informováni a zpravidla včas odešli do bezpečí. Presentované závěry tedy nepotvrzují dosavadní tvrzení o početných mučednických úmrtích, jimiž se kniha taktéž zabývá.

U českých řeholních komunit Vodička sleduje jejich život v exilu a kontakty s mateřskými kláštery. V té souvislosti shrnuje též majetkové změny a dokládá na nich, že řada komunit včas přesunula mnohé klášterní cennosti do bezpečí a během dlouhé doby mimo království z jejich zástav a prodejí mohla financovat zajišťování svých potřeb. Jasně je zde tedy ukázána další cesta, jakou se církevní poklady dostávaly do zahraničí a do vlastnictví jiných osob či institucí. Velmi přínosné jsou v tomto ohledu např. účty cisterciáckého kláštera v Ebrachu, kde jsou zachyceny položky vztahující ke komunitě kláštera v Pomuku. Vedle církevních institucí však docházelo k ukládání cenností rovněž ve městech, např. ve Vratislavi či v Budyšině.

Pozoruhodným nahlédnutím do dobové mentality je pak oddíl o osobním prožívání exilu. To je prezentováno jednak na příkladu spisu *De origine Hussitarum* Ondřeje z Českého Brodu a na osobních listech duchovních. Neméně hodnotné jsou však též textové přílohy. Jde zejména o katalog exilových konventů, který je členěn podle jednotlivých řádů, a o jmenný katalog exulantů patřících do světského kléru a univerzitní obce. Za nimi pak následují ještě edice listin a listů spjatých s ebrašským dvorem a seznam exilových rukopisů.

Knihy Ondřeje Vodičky k problematice pobytu duchovních z Čech a Moravy v exilu je velice přínosným dílem, které přináší nové a zásadní poznatky do této kapitoly dějin husitské doby. Jakkoliv autor na několika místech správně upozorňuje na fragmentární pramennou základnu a na možnost objevení dalších listin, jež mohou současný obraz dále doplňovat či korigovat, výsledek této práce je jednoznačně kvalitním výsledkem podrobné a hluboké práce se shromážděnými archiváliemi. Díky tomu kniha prezentuje dosud nebývale podrobný obraz českého katolického duchovenstva v exilu a významně upravuje některé omyly, jež jsou v souvislosti s husitstvím tradovány.

Ondřej Vodička: Exil českého a moravského duchovenstva za husitských válek. Edice Středověk, sv. 5. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2019. 275 s. ISBN 978-80-7422-903-5. Grafická úprava obálky: Daniel Šorm

NEJNOVĚJŠÍ PŘEHLED DĚJIN GYMNÁZIA V MLADÉ BOLESLAVI

RECENZE NA ZAJÍMAVOU KNIHU Z DĚJIN I ZE SOUČASNOSTI ŠKOLSTVÍ

VÁCLAV BARTUŠEK

V případě zde prezentované knihy se jedná o čtvrtou poměrně rozsáhlejší publikaci, která se věnuje samostatnému monografickému zpracování dějin středního, tedy zejména gymnaziálního, školství v někdejší krajském městě Mladé Boleslavi a jeho nejbližším okolí. Podobně jako předcházející almanachy, hlavně první a druhý z nich, je věnována především počátečnímu období dějin školy působící v Kosmonosech s přihlédnutím k výuce v krajském městě.¹ Jsou vylíčeny i současné dějiny s připomenutím ředitelů, profesorů, učitelů, studentů, žáků i slavných osobností, které školou prošly a zde působily (vyučovaly nebo studovaly) i současný stav školy. Jakoby celá historie

mladoboleslavského gymnázia byla zarámována dvěma nejvýznamnějšími osobnostmi, zobrazenými na frontispici a na zadní desce publikace – dobrodincem a zakladatelem školy hrabětem Jakubem Humprechtem Černínem z Chudenic a historikem profesorem Josefem Pekařem, kterého můžeme pokládat za nejvýznamnějšího žáka mladoboleslavského gymnázia v pozdějších dobách. Josef Pekař byl jedním z nejvýznamnějších českých historiků (*12. 4. 1870, Malý Rohozec, †23. 1. 1937 Praha). Studoval na gymnáziu v Mladé Boleslavi v letech 1880–1888 a v roce 1895 zde působil po studiích jako suplent.

1 Bareš František: Dějiny mladoboleslavského školství. Mladá Boleslav 1888; Almanach 250 let Gymnasia v Mladé Boleslavi 1938. Mladá Boleslav 1938. Pozoruhodná byla rovněž práce kolektivu tehdejších vyučujících Gymnázium Mladá Boleslav 300 let (1688–1988). Mladá Boleslav 1988.

Obsah celé publikace je rozdělen celkem do dvanácti kapitol, které následují po krátkém úvodu, jehož autorem byl Vlastimil Volf, ředitel Gymnázia dr. Josefa Pekaře v Mladé Boleslavi a významný regionální pedagogický činitel. Ten připomíná také poslední stavební úpravy gymnaziální budovy. V současné době zastává funkci ředitele gymnázia zkušený pedagog a regionální politik Petr Dostál, který byl v době vydání knihy jedním ze zástupců ředitele gymnázia.

Následuje krátká, ale velmi zajímavá úvodní kapitola *Úvodem, aneb Jak psát dějiny gymnázia (a jak je číst)*. Vychází postupně ze starších zpracování dějin školy v Almanáčích. Po metodické stránce se jedná o nezajímavější a nejpřínosnější kapitolu celé publikace, která shrnuje i poznatky předcházejících autorů gymnaziálních almanachů pro Kosmonosy i Mladou Boleslav. Na jejím zpracování se podíleli tři autoři. Kritizovali přístup autorů starších almanachů, odmítli jejich zpracování tématu narativní metodou a upřesnili naopak selektivní metodu. Toto věcné a k obsahovému celku díla zaměřené pojetí se projevilo také v jeho rozdělení na další kapitoly a oddíly.

Následujícími oddíly knihy pak již vstoupíme do vlastních dějin gymnázia. Jimi podnikneme procházku od prvních dnů kosmonoské piaristické školy až do gymnaziálního prostředí v současném okresním městě Mladé Boleslavi.² Kniha nejdříve navazuje na kosmonoské působení škol provozovaných řádem piaristů při jejich koleji založené nedaleko královského krajského města Mladé Boleslavi. Proto se tato kapitola nazývá *Štědrost černínská* a dále, když už se dalo logicky odhadnout přemístění piaristických škol i se školským ústavem do krajského města Mladé Boleslavi, ke kterému došlo za císaře Josefa II., kapitola *Dlouhá cesta do blízké Boleslaví*.

Další osudy dějin školy se již odehrávaly od roku 1785 přímo v Mladé Boleslavi. Převážnou většinu 19. století zahrnuje rozsáhlejší kapitola, nazvaná *Pohádka o živých a mrtvých jazycích*. Její autor Ladislav Futtera se zabýval dějinami školy v souvislosti s vývojem tehdejší středoškolské výuky, především v době tzv. národního obrození. Čtenáře seznamuje s tímto historickým procesem i v průběhu jeho vývoje, a zejména připomíná události kolem poloviny 19. století, kdy na mladoboleslavské gymnázium začala mezi vyučujícími jazyky pronikat a někdy i převažovat rovněž čeština.

Období na konci devatenáctého století a počátku století dvacátého zahrnovala kapitola *Zrod „pana učitele“*, kterou napsal rovněž Ladislav Futtera, podobně jako rozsáhlejší kapitolu s názvem *S Pekařem i bez Pekaře*. Tento oddíl zachycuje nejen kratší dobu před 2. světovou válkou, ale dobu válečnou, a nakonec i poměrně dlouhou dobu druhé poloviny 20. století, kdy gymnaziální ústav měl trvale za-

2 Tedy stejně jako na většině tehdejších reformovaných bývalých gymnázií Jedenáctiletá střední škola a Všeobecné vzdělávací škola.

kotvené místo v tehdejšímu systému českých středních škol. Škola od padesátých let vystřídala v souladu se státními výnosy několik různých názvů, podobně jako tomu ostatně bylo na všech podobných školách v tehdejší ČSR.³

Po statích k dějinám školy následuje vzpomínková část na doby studií s názvem *Takoví jsme byli*. Tento oddíl uzavírá ještě souhrnná část *Kalendárium, Přehled tří staletí*, kterou připravil Adam Krupička. Dále následuje také doplňující část *Pedagogický sbor ve školním roce 2020/21* s malými barevnými fotografiemi všech zde uvedených profesorů a učitelů školy. Spolu s ní je přidán též přehled *Škola a lidé (1988–2021)*. Jedná se v podstatě o prezentaci nejdůležitějších událostí od posledního almanachu, který ředitelství tehdejšího gymnázia v Mladé Boleslavi připravilo a vydalo na konci školního roku 1987/88 k 300. výročí gymnázia.

Poslední část uzavírají dva na první pohled obyčejné, až fádní seznamy. Seznam citované literatury a pramenů a Soupis obrazových materiálů. Přesto je však nutné si všimnout obou těchto částí. Mezi literaturu, z níž autoři čerpali, náleží i některé práce ze sborníku *Orlické hory a Podorlicko*, jehož je autor této recenze pravidelným přispěvatelem. Jednalo se hlavně o dvě studie o významných piaristech, kteří zde vyučovali.⁴ K tematice sborníku, který na konci každé kapitoly uvádí biogramy a přehledy osobností školy z různých období dějin gymnázia, by se hodila ještě studie o piaristickém hudebním skladateli Šimonovi Kalousovi, rodákovi ze Solnice, k níž však autoři sborníku nepřihlíдели.⁵ Kromě toho se zde připomíná ještě Bartůškova studie o gymnáziích a jejich specifické vzdělanosti především v 18. století,⁶ kterou by rovněž mohl doplnit i článek téhož autora o piaristech v Kosmonosech a Mladé Boleslavi z dřívějšího čísla téhož sborníku.⁷

---

3 Jedenáctiletá střední škola nebo Střední všeobecně vzdělávací škola. Podobně tomu bylo i na jiných školách – srv. např. v Benešově, viz Mareš, Petr: Historický přehled názvů školy. In.: 300 let gymnázia Benešov. Benešov 2003, s. 45–49. Viz též Bartůšek, Václav: Mikroregion ve víru kulturních vlivů raného novověku. Orlické hory a Podorlicko (OHAP) a jejich začlenění do sítě gymnázií, knihoven a lékáren v českých zemích v letech 1620–1778. In: Orlické hory a Podorlicko 19, 2012, s. 39–64.

4 Bartůšek, V.: Významný rychnovský piarista – řádový provinciál P. František Friese a S. Gerardo, OHAP 14, 2007, s. 51–84; týž: První superior piaristické koleje v Rychnově nad Kněžnou P. Tobias Thomas Jelínek a S. Elia (1668–1720). OHAP 2010, s. 15–22.

5 Bartůšek, V.: Výročí 300 let od narození hudebního skladatele Simona Kalouse pohledem dobových pramenů i vlastních žáků. OHAP 20/1, 2014, s. 61–82.

6 Bartůšek, V.: Dějiny a specifika piaristických gymnázií v českých zemích v 17. a 18. století (do roku 1778). In: Z Českého ráje a Podkrkonoší– supplementum 5. Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.–25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 15–22.

7 Srov. Bartůšek, V.: Působení piaristů v Českém ráji v 17. a 18. století. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší 9, 1996, s. 107–112.

Zajímavá je rovněž i obrazová a výtvarná doprovodná stránka celého almanachu. Přináší velké množství odborně fundovaného a dnes poměrně málo známého materiálu k dějinám ústavů, které se hlásí ke kosmonoské i mladoboleslavské piaristické gymnaziální tradici. Můžeme zde ještě připomenout, že grafickou úpravu a sazbu připravil Filip Janeček a obálku se zajímavým výtvarným doprovodem, který vycházel z obsahového námětu prezentované knihy, navrhl Petr Hošek. Autoři v almanachu vytvořili na základě předkládaných ilustrací, fotografií, map i plánů svébytné informační útvary, které však navazují na jednotlivé kapitoly publikace, a tak je dále doplňují.

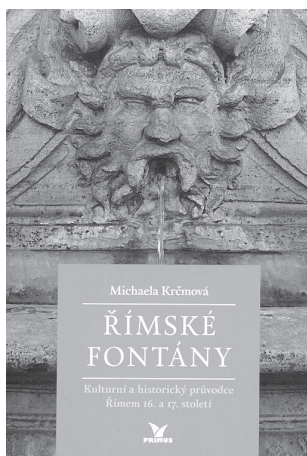
V rámci celkového zhodnocení díla lze tedy konstatovat, že před námi leží, měřeno nejen kritérii jeho vzniku a provenience, ale stupněm pozitivní kladné motivace celé přípravy publikace, poměrně vrcholné regionální dílo z oblasti dějin pedagogiky (vzdělání a výchovy), které shrnuje více než třísetletý vývoj gymnaziální tradice slavného vzdělávacího ústavu. Před učiteli škol a pracovníky, kteří se na jeho vzniku podíleli, byť i nepřímou spoluprací, lze každopádně smeknout. Jediné, co by se dalo snad vytýkat, je menší znalost celkové i regionální literatury o piaristickém řádu, to však je dáno hlavně tím, že v minulých letech, obzvláště v posledním almanachu, nebyla tato cesta pokládána za žádoucí směr pro zachycení historie školy i vývoje gymnaziální tradice v někdejším krajském a dodnes stále významném českém městě.

Futtera, Ladislav (red.) – Herčík, Karel – Juriga, Richard – Krupička, Adam a kolektiv: 333 let Gymnázia Dr. Josefa Pekaře, Gymnázium Dr. Josefa Pekaře. Mladá Boleslav 2021, 304 s. ISBN: 978-80-270-9598-8. Návrh obálky: Petr Hošek

ŘÍMSKÉ FONTÁNY

KULTURNÍ A HISTORICKÝ PRŮVODCE ŘÍMEM 16. A 17. STOLETÍ

VÁCLAV BARTŮŠEK

V roce 2022 vydalo pražské nakladatelství Primus jako svou 232. publikaci nevelkou knížku žurnalistky, spisovatelky a romanistky Michaely Krčmové s názvem *Římské fontány. Kulturní a historický průvodce Římem 16. a 17. století*, zaměřenou na dějiny raně barokní architektury hlavně na příkladu architektonického vývoje nejslavnějších a nejznámějších římských fontán a kašen, jejichž tvůrci byli renomovaní sochaři a architekti, např. Lorenzo Bernini.

Po poměrně stručném autorčině úvodu následuje vlastní text knihy, rozdělený podle zásobování vodou proudící z potrubí příslušných akvaduktů jednotlivých čtvrtí města Říma, kde věnovala pozornost i jednotlivým fontánám a kašnám i porovnání jejich shodných a rozdílných prvků. Do architektonického popisu je velmi citlivě implementován historický výklad, ve kterém se nacházejí i mnohé zajímavé, místy až pikantní, připomínky různých historických událostí. Výklad se tak nakonec dotknul mnohých oblastí souvisejících dějin města Říma, a to především kulturních.

Celý popis s líčením událostí můžeme lokalizovat do starších částí věčného města Říma po obou stranách Tiberu od okrajů až po jeho centrum, pokračuje dále do oblasti Zátiberí (Trastevere) a Vatikánu. Byly zde popsány oblasti celkem tří starých akvaduktů starověku i renesance. První byl Acqua Vergine, zvaný též Acqua di Trevi podle nejznámější fontány na něm vybudované. Ve druhém případě šlo o vodovod Acqua Felice a ve třetím případě to byl mladší vodovod za řekou Tiberou zvaný Acqua Paola, který koncem 16. století pomohl oživit i starší fontány v této oblasti.

Zde můžeme přinést určité zobrazení do uvedení lokalit – tedy vlastně i jakýsi jeho obsah. V oblasti akvaduktu Vergine (di Trevi) jde především o fontánu na náměstí Piazza di Popolo, fontány na Via del Bauino, na Španělském náměstí, na náměstí Colonna, vodní dílko ve fasádě domu na Via Lata, fontánu na náměstí Mattei. Mnoho zajímavostí se váže k fontáně zvané Terina v ulici Corso Vittorio Emanuele II., která je vlastně propojena s jednou z nejzajímavější teritoriální oblastí Říma, protože je poblíž cesty na nejznámější římské tržiště Campo dei Fiori, kde se tehdy nacházelo zároveň popraviště se šibenicí. Z tohoto vodního rozvodu jsou dodnes napájeny tři velmi známé fontány na náměstí Piazza Navona.¹ V závěru kapitoly pojednává autorka o fontánách na náměstí Piazza della Rotonda (celkem dva případy).

Další vodohospodářskou oblastí byla plocha akvaduktu, zvaného Acqua Felice. Zde autorka jako první připomíná Mojžíšovu fontánu na náměstí sv. Bernarda, proslulou kašnu s Tritonem na náměstí Barberini, Včelí kašnu v ulici via Vittorio Veneto, dále kašny Tiber a Juno ze souboru čtyř fontán z náměstí od kostela sv. Karla Boromejského, který vytvořil umělec Boromini. Vodovod zásoboval také kašny z oblasti basiliky S. Maria Maggiore a pokračuje kašnou Dioskurů na kvirinském náměstí. Dále potom pokračovalo toto rameno z náměstí Madona dei Monti s kašnami řek Nil a Tiber do prostoru Kapitolu a směrem na náměstí Araceli. Sem patří i sousední náměstí Campitelli a dále na náměstí S. Simeone. Vodovod ještě pokračoval na náměstí Pěti (židovských) škol směrem k Tiberu. Jsou na něj napojeny i fontány v oblasti Villa Medici, i různá drobná vodní dílka, jako např. fontánka v ulici Via Garibaldi.

Třetí z vodovodů – Acqua Paola – byl nejmladší a působil především v oblasti Zátibeří (Trastevere) a ve Vatikánu. K nejvýznamnějším zastávkám v této kapitole knihy patřily především fontánky v ulici Via Conciliazione, fontána Paola na Janiculu, kašny na náměstích u chrámu sv. Marie v Trastevere. Paola zásobuje vodou náměstí Farnese i fontánu Mascherone na Via Guilia, stejně jako fontánku na zdi paláce del Monte Pieta nebo kašny přes kostelem sv. Ondřeje (S. Andrea della Valle). Také další fontány, fontánky i pítka napájená tímto vodovodem ve vatikánské oblasti jsou zajímavá. Celkově vodovod Paola posiloval i některá starší vodní díla v oblasti. Přidané jsou ještě dvě ukázky pítek z náměstí pěti škol z náměstí Piazza Navona.

Závěr popisné části dílka tvoří popis dvou důležitých fontán. První se nachází ve Vatikánu a druhá v zahradě Villy Borghese, tedy v blízkosti římské zoologické zahrady. Jimi, zejména kašnami v oblasti Vatikánu, se pak např. zabývají také vědecké popisy fontán, které vydávají vědecké instituce státu Vatikán v rámci popisů, které zde nyní vycházejí jako vědecká edice.

¹ Jde o menší Maurovu fontánu, monumentální fontánu čtyř řek od Berniniho (zde je zobrazen Dunaj) a menší Neptunova fontána na tomto náměstí.

Vydavatel knihy si nepotrpěl na okázalou výpravnost. Proto dal přednost černobílým variantám fotografií, které jsou v textu uvedeny bez rozsáhlejšího popisu, aby nenarušily kontext celého díla. Kromě toho přidala ještě grafička Blanka Brixová motiv raně novověkého plánu Říma z konce 17. století.

Křemová, Michaela: Římské fontány. Kulturní a historický průvodce Římem 16. a 17. století, Primus. Praha 2022, 112 s. + 40 obrazových příloh ISBN978-80-87527-31-3. Grafický návrh obálky: Blanka Brixová

JAN KRYŠTOF MÜLLER

BAROKNÍ KARTOGRAF

JAKUB FRYJE

Na podzim roku 2023 vydalo nakladatelství Academia a Historický ústav AV ČR publikaci nesoucí název Jan Kryštof Müller – Barokní kartograf. Kniha je věnována věhlasnému kartografovi z období baroka, jehož mapová díla, která vycházela v první třetině 18. století, mají nezastupitelnou roli ve vývoji kartografického zobrazení nejen Českého království. Jeho rukopisné i tištěné mapy spadaly jak tematicky, tak svým účelem do okruhu vojenské topografie a kartografie a na svou dobu vynikaly pozoruhodnou polohovou přesností zobrazených sídel. Mezi díly tohoto norimberského tvůrce

map je pak skutečným klenotem takzvaná Velká mapa Čech. V této monografii se nejen o ní ale také o všech dalších Müllerových mapách a jeho životním příběhu zájemce dozví snad všechny v současné době dostupné poznatky. Lze ji chápat jako kolekci odborných studií na téma díla Jana Kryštofa Müllera a podílela se na ní řada historiků, geografů, kartografů, knihovníků či archivářů. Ti použili různé metody a přístupy, díky kterým je zřetelný mezioborový charakter práce celého autorského kolektivu. Největší zásluhu na vzniku této monografie pak mají ti, jež jsou nejen autory konkrétních kapitol, ale také editory celé publikace. Konkrétně jde o Jitku Močíčkovou, Jiřího Cajthamla a zvláště pak o Evu Semotanovou, naši přední odbornici v oblasti historické kartografie a geografie, která do této publikace přispěla více kapitolami.

Jednou z kapitol, pod kterou je Eva Semotanová podepsána, v tomto případě společně s Jiřím Martínkem, je ta, v níž na začátku knihy stručně a chronologicky podávají přehled o Müllerově životě a díle. Jan Kryštof Müller se narodil v Norimberku, kde později studoval kreslení, matematiku, nebo například latinská a humanitní studia. Následně pracoval ve Vídni a stal se polním vojenským inženýrem ve službách několika císařů, jakými byli například Josef I. Habsburský, který ho roku 1708 pověřil, aby na Moravě začal s vyměřováním dědičných habsburských území,

a Karel VI., taktéž z rodu Habsburků, který jej roku 1712 pověřil zakázkou na zpracování mapy Českého království. Müller, který měl již za sebou práce na mapování Uher (mapa vyšla roku 1709), tedy strávil roky 1708 až 1712 vyměřováním Moravy, jejíž mapa spatřila světlo světa roku 1716. S prací na svém životním díle, takzvané Velké mapě Čech, začal Müller v roce 1712 a skončil roku 1717. Postupoval tak, že nejdříve vyměřoval jednotlivá území českých krajů, jejichž mapy předložil roku 1718 ke schválení hejtmanům. Ti jeho mapy revidovali celé dva roky, nicméně v roce 1720 Müller předává stavovskému zemskému výboru rukopis Velké mapy Čech, který podle svých map českých krajů sestavil ve Vídni. Bohužel jejího vytištění a vydání se tento znamenitý kartograf již nedožil, stejně tak jako svých plánovaných prací na mapování Slezska (ke kterému obdržel ve Vídni povolení, a ve kterém ho musel nahradit Johann Wolfgang Wieland). Jan Kryštof Müller umírá roku 1721. Jeho Velká mapa Čech bývá sice datována rokem vyhotovení rukopisu, tedy 1720, ale vytištěna byla teprve mezi lety 1724 a 1725.

Podrobný popis této mapy zde z pohledu kartografa předkládá Tomáš Janata. Rytci, kteří se na jejím vzniku podíleli, pocházeli oba z Augsburgu: mapu samotnou vyryl podle Müllerovy rukopisné předlohy do tiskových desek Michael Kauffer, parerga poté ryl Johann Daniel Herz starší podle předloh malíře Václava Vavřince Reinerja. Jednalo se o největší doposud vytvořenou mapu Čech, jejíž rozměry jsou 2403 x 2822 mm. Müller však překonal předchozí tvůrce map Čech, jako byli například Pavel Aretin nebo Mauritius Vogt, nejen rozměry své mapy, ale také její doprovodnou výzdobou, kartografickou precizností, nebo množstvím zobrazených sídel, které v případě jeho mapy činní číslo 12 500. Značkový klíč neboli mapová legenda, která je v knize celá přetištěna, obsahuje 46 znaků. Osobně mě zde zaujal zejména autorův rozbor vyobrazení českých pohoří.

Takzvanými deriváty neboli odvozeninami se zde zabývá Eva Semotanová. Podává přehled derivátů Müllerovy Velké mapy Čech, jejichž obsahová, technická, ale i výtvarná úroveň se často dosti lišila. Dozvídáme se tedy o mapách více ale i méně povedených. Jak Eva Semotanová sama uvádí, „*Müllerovy mapy Čech a Moravy se postupně staly předlohou četných prací německých, francouzských, nizozemských i rakouských kartografů ... byly zmenšovány, upravován byl nejen jejich obsah, ale i titul a výzdoba. Mnohé se staly součástí obsáhlých atlasů (str. 118)*“. Za zmínku jistě stojí derivát od Johanna Wolfganga Wielanda. Ten vytvořil podle vzoru Müllerovy mapy Čech takzvanou Střední mapu Čech, která vyšla v roce 1727. V této souvislosti bychom tedy mohli Wielanda považovat za jakéhosi nástupce Jana Kryštofa Müllera, vezmeme-li v úvahu, že právě on pracoval na mapování Slezska, kterého se Müller už nedožil.

Václav Čada se zde ve své studii zaměřil na Müllerovy rukopisné mapy z území Čech a také na Müllerovi připisované rukopisné předlohy pro rytiny. Dozvídáme se tedy o rukopisných mapách pohraničních oblastí Čech, či o mapách českých

krajů. Pozornost je věnována též rukopisné předloze pro mědirytinu Velké mapy Čech, která je skutečně vzácnou cimelíí uloženou v Národní knihovně Rakouska. Sada rukopisných Müllerových map je podle autora unikátní v tom, že předkládají obraz o průběhu tvorby Velké mapy Čech. Nabízí se tu také jakýsi exkurz, ve kterém jsou vyjmenovány a popsány všechny měřičské přístroje a pomůcky, které mohl Müller ve své době používat při terénní práci a při tvorbě map. Je to exkurz hodnotný a zajímavý, ale jistě by si zasloužil vlastní stručnou kapitolu.

Josef Chrást a Zdeněk Stachoň se zaměřili na popis tiskových desek Müllerova díla a svoji kapitolu doplňují výkladem o technice tisku starých map. V případě Müllerových tiskových desek uvádějí, že za základní techniku lze označit mědiryt. Lept pak posloužil pro umělecké ztvárnění parerg a měl spíše doplňující charakter. Co se Müllerova díla týče, dochovaly se tiskové desky k mapám Moravy, Čech, Chebska a olomoucké diecéze. Význam tohoto souboru desek je diskutován v evropském kontextu, neboť dochované tiskové desky bývají historicko-kartografickou raritou.

V dalších částech knihy se například georeferencováním Müllerovy mapy zabývá Jiří Cajthaml, který zde mimo jiné určuje naprosto přesně její měřítko. Původní zaokrouhlenou hodnotu 1:132 000, která byla uváděna naším nejprřednějším historikem kartografie Karlem Kuchařem, mění autor na 1:132 367. Vytvoření rastrového a vektorového modelu Müllerovy mapy Čech, dostupného dnes na internetu, zde popisuje Jakub Havlíček. Tyto dvě poslední jmenované kapitoly publikace výstižně a trefně charakterizuje pasáž z doslovu knihy: „*Nové možnosti a technologický pokrok umožňují neustále rozšiřovat a inovovat spektrum metod a přístupů a také do budoucna se dá předpokládat, že rozsáhlé Müllerovo dílo v tomto směru ještě zdaleka neřeklo své poslední slovo (s. 225)*“.

Osobně hodnotím nejvýše na této publikaci čtyři níže představené kapitoly, avšak je potřeba uvést, že může do jisté míry jít o můj subjektivní pohled, který je ovlivněn nejen mým kartografickým, ale také mým kulturně-historickým zaměřením.

První z těchto kapitol je od Jiřího Hrbka a líčí Müllera ve službách Habsburské monarchie. Tato studie má mimořádný přesah a my můžeme spatřit život a dílo Jana Kryštofa Müllera skutečně v širším kontextu. Autor zde podrobně popisuje kartografovu činnost v terénu a vylíčena je zde zejména Müllerova spolupráce s politickými institucemi. Müller při svém mapování terénu spolupracoval jak s vrchnostenskou, tak s krajskou správou. Krajsští hejtmani pro Müllera například zařizovali nocleh nebo mu obstarávali koně a povoz, na němž se mohl přepravovat se svými pomocníky, a na němž převážel své měřičské přístroje. Dále se zde můžeme například dočíst o Müllerově výplatě a o celém způsobu financování jeho práce a nechybí dokonce podrobnosti o tom, jak byl Müller rozčarován z revizních zásahů, kterých se na jeho práci ne příliš odborným způsobem dopouštěli vrchnostenská úředníci a sedláci.

Druhá taková kapitola pojednává o pracovních a také o rodinných vztazích Jana Kryštofa Müllera a přibližuje nám prostředí a dobu, ve které působil. Eva Semotanová zde popisuje korespondenci a vztahy Müllera s tehdejšími špičkami ve svých oborech, jako byli například matematik a filosof G. W. Leibnizem, matematik, astronom a kartograf Johann Gabriel Doppelmeyer a v neposlední řadě například Johann Baptista Homann, pravděpodobně nejslavnější tvůrce map a kartografickou produkci vydávající nakladatel nejen v Norimberku, ale i v celém Německu (zde autorka správně připomíná, že dědicové J. B. Homanna vydávali později mimo jiné mapy českých a moravských krajů zhotovené podle J. K. Müllera). Dále zde poznáváme, že nejen Jan Kryštof, ale i další členové Müllerovi rodiny byli odborníci ve svých oborech. Jeho bratr Johann Heinrich Müller byl astronom, jehož manželkou se stala Marie Clara, dcera rytce a astronoma Georga Christopa Eimmarta mladšího. Na svou dobu šlo o naprosto výjimečnou ženu, která vynikala znalostí matematiky, rytectví a kreslení. Proslula například zakreslováním měsíčních fází či zatmění slunce. Ze skutečností zde uvedených vyplývá zejména fakt, jak obrovský význam měl pro kartografii, astronomii či matematiku v této době Norimberk, město, se kterým jsou například J. G. Doppelmeyer, J. B. Homann a rodina J. K. Müllera nerozlučně spjati. Centrum, jehož tehdejší atmosféra a podmínky umožnily rozvoj znamenitým umělcům, vědcům i nakladatelům.

Své místo zde má také studie naší další přední historické kartografky Evy Novotné, pojednávající o rukopisné kopii Müllerovy Velké mapy Čech a následně také rukopisné kopii Wielandovi Střední mapy Čech. Jedná se o přehledný a skvěle strukturovaný rozbor dvou kartografických rukopisných unikátů z Mapové sbírky Přírodovědecké fakulty UK, které dosud nebyly podrobně popsány. Autorka zde nejprve srovnává kopii Velké mapy Čech s tištěným originálem a zabývá se například rozdíly v názvových kartuších, značkových klíčích či parergách. Všímá si také filigránů, podle kterých určuje, že papír použitý na rukopisnou mapu vznikl v papírně v kladských Dušníkách, tedy na území kdysi patřícím Českému království. Autorka nevyklučuje, že tato mapa mohla vzniknout jako práce studentů ze šlechtického prostředí, a že zdařilá parerga mohl vytvořit nadaný učitel. Stejně tak je srovnáván tištěný originál a rukopisná kopie Střední mapy Čech od J. W. Wielanda. V tomto případě umělecká hodnota parerga za svou tištěnou předlohou spíše pokulhává. Obrovský rozdíl je ve způsobu zakreslení pohoří. Poškození této mapy ukazuje na její praktické používání, a podle autorky šlo zřejmě o pracovní vojenskou mapu. U obou rukopisných unikátů autorka určuje jejich přibližnou dataci.

Poslední z kapitol, které subjektivně hodnotím jako nejpřínosnější, je studie Jitky Močičkové a Michala Vokurky, kteří se zabývali rukopisným rejstříkem k Müllerově mapě Čech a jeho využitím za pomoci nástrojů digital humanities,

a kteří na těchto stránkách předkládají první výsledky svého výzkumu. Tento rukopisný rejstřík, vytvořený v roce 1757, byl objeven v roce 2020 ve fondu Historického ústavu AV ČR, tudíž byl doposud stranou pozornosti a nezmiňuje ho tím pádem ani odborná literatura. Rejstřík je dle autorů dobovou pomůckou, která naznačuje, jak byla Müllerova mapa Čech svými současníky přijímána a dále využívána. Oproti mapě došlo v rejstříku k určitým zjednodušením a jedno z nich se týká například počtu sídel. Na rozdíl od pěticiferného čísla tvořícího součet sídel v Müllerově mapě nabízí rejstřík „pouze“ 1 484 sídel, ovšem skutečnost, že jsou zde evidováni také vlastníci těchto sídel a také v mílech uvedená vzdálenost konkrétních lokalit od Prahy, jsou jedny z nejcennějších informací, které nám rejstřík poskytuje. Jitka Močičková a Michal Vokurka zde nabízejí zajímavé hypotézy o autorství rejstříku, ale také uvádějí, která instituce, ve které době rejstřík pravděpodobně vlastnila. V neposlední řadě vypracovali několik přehledných grafů založených na datech z rejstříku. Tyto grafy představují například podíl sídel v rejstříku podle jejich typu, podíl sídel podle nejčastěji zastoupených vlastníků v rejstříku, nebo třeba podíl sídel bez uvedeného majitele. Autoři uvádějí, že se ve svém budoucím výzkumu chtějí zaměřit na podobné rukopisné rejstříky k Müllerově mapě Čech, z nichž čtyři jsou uloženy v Oddělení rukopisů a starých tisků NK ČR a jeden v Památníku národního písemnictví.

Na závěr nesmíme opomenout kompletní soupis Müllerových map od Josefa Patáka. Nejedná se o pouhý chronologický seznam, nýbrž každá mapa je v tomto soupisu popsána, opatřena poznámkami a uvedeny jsou zde i konkrétní exempláře map, tudíž soupis je cennou pomůckou pro každého, kdo se chce zorientovat v Müllerově díle rychle a přehledně. Pro zájemce o dřívější publikace týkající se Jana Kryštofa Müllera je zde pak souhrnná bibliografie zpracovaná Václavou Horčákovou, která kromě knih a článků o tomto kartografovi obsahuje například i bakalářské a diplomové práce, nebo moderní reprodukce Müllerových map.

Na závěr lze jistě říci, že recenzovanou publikaci celkově hodnotím jako kvalitní a maximálně přínosnou. Bylo-li hlavním cílem této monografie zasazení Müllera a jeho tvorby do širšího historického kontextu a také doplnění chybějících údajů o jeho díle (jak Eva Semotanová a Jitka Močičková píší v doslovu), pak musím konstatovat, že tento cíl byl splněn a obzvláště díky kapitolám od Jiřího Hrbka a Evy Semotanové můžeme vnímat Jana Kryštofa Müllera jako cílevědomého muže, který pravděpodobně už při své „norimberské“ životní etapě smýšlel o kartografické práci jako o svém životním poslání, a nejen jako „pouhé“ jméno uváděné ve spojitosti s největší starou mapou zobrazující Čechy.

Monografie je navíc podpořena množstvím přehledných tabulek a grafů, a také obsahuje více než sto ilustrací, z nichž většinu přirozeně tvoří staré mapy nebo výřezy z nich, což je obzvláště v případě publikace o kartografických památkách velmi vhodné. Nejen kvůli tomuto obrazovému doprovodu, ale také

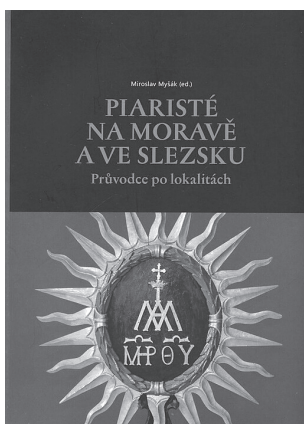
díky křídovému papíru, pevné vazbě, poutavé obálce a precizní práci grafiků jde v tomto případě o jednu z těch publikací, u kterých může zájemce očekávat, že budou ozdobou jeho knihovny.

Semotanová, Eva a kol.: Jan Kryštof Müller: barokní kartograf. Vydání první. Praha: Academia, 2023. 279 stran. ISBN 978-80-200-3417-5. Grafická úprava obálky: Matouš Mědílek

VÝSTAVA O PIARISTECH NA MORAVĚ A V ČESKÉ ČÁSTI SLEZSKA

NA ZÁMKU V KROMĚŘÍŽI V LÉTĚ ROKU 2022
A JEJÍ PŘÍNOS K VÝZKUMU DĚJIN PIARISTICKÉHO
ŘÁDU V ČESKÝCH ZEMÍCH

VÁCLAV BARTŮŠEK

Dějiny řádu piaristů v České republice se týkají všech tří českých zemí Čech, Moravy i české části Slezska stejně.¹ Často ovšem bývají kvůli snazšímu pojednání řádové historie piaristů ve střední Evropě zachycovány v různě rozdělené podobě. Většinou se dělí při představování výsledků výzkumů na Čechy a na zbytek území – tedy Moravu a českou část Slezska. Dalo by se říci, že v období rychle se rozvíjejících výzkumů o piaristickém řádu, je toto opatření jediným možným krokem pro možnost hlubšího poznání výsledků všeobecného vědeckého výzkumu v této oblasti v různých lokalitách. Tato bádání v sobě zahrnují historický a archivní průzkum různých druhů pramenů jednotlivých řádových kolejí a domů, které bývaly součástí jediné střeoevropské piaristické provincie, která se nazývala Germania, i s jejich kulturní lokalizací a se zpřístupněním základních faktů pro poznání jejich dějin, kulturněhistorického, muzeologického i uměleckého a archeologického vývoje. Tyto všechny požadavky splňovala výstava, která v roce 2022 proběhla v moravském arcibiskupském městě Kroměříži od konce měsíce července do samého počátku měsíce října. Na výstavu byla kromě katalogu připravena organizátory ještě pozvánka a plakát s ilustrační fotografií.

¹ U české části je to od založení koleje v Litomyšli v roce 1640, u české části Slezska je to od roku 1724, kdy se piaristi usadili v Bílé Vodě.

Vernisáž výstavy proběhla dne 30. 6. 2022 v galerii arcibiskupského residenčního zámku olomouckých biskupů a pozdějších arcibiskupů v Kroměříži, která je i v současnosti sídlem rezidence arcibiskupa olomouckého. Výstavu nazvanou *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Místa a památky řádu zbožných škol*, připravilo Muzeum umění Olomouci – Arcidiecézní muzeum v Kroměříži (MUO-AMK). To právě využilo možnosti rozdělit lokality piaristických kolejí teritoriálně na koleje a domy, které vznikly na Moravě a v české části Slezska, a na piaristické koleje, které se nacházely v Čechách. Proto se průvodce k výstavě sestavený hlavním editorem nazývá *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách*. Výstava byla včetně textů katalogu systematicky připravována ve druhém pololetí roku 2021 a v prvním pololetí roku 2022.

Úvodní studie textů pro katalog byly odevzdány k redakci kurátorovi výstavy během 1. pololetí roku 2022, kdy byly provedeny také korektury. Šlo o statě, nástiny a studie zde uvedených autorů témat, která stanovil hlavní editor Miroslav Myšák. V krátkém úvodu se redaktor snažil stručně přiblížit okolnosti vzniku a průběhu prací na výstavě od roku 2021. V obsáhlejší první úvodní stati významného badatele o církevních dějinách Tomáše Parmy z teologické fakulty olomoucké univerzity nazvané příznačně *Piaristický řád ve světových i domácích dějinách* lze najít základní kulturněhistorické i právní údaje k vývoji piaristického řádu nejen u nás, ale mnohdy i ve vývoji celoevropského kontextu. Stať obsahuje dvě tabulky – souhrnnou tabulku přehledu piaristického vzdělávání a přehled postupného vznikání piaristických kolejí v českých zemích.² Najdeme zde např. též informace o piaristických fundacích, které nebyly realizovány z nejrůznějších důvodů během vývoje v 17.–19. století,³ nástiny dějin řádu v 17. a 18. století⁴ i výčet významných osobností piaristického řádu v období 17.–19. století, který můžeme spíše považovat za jakýsi nástin této problematiky. Tento částečný seznam ukazuje, že mnozí významní piaristé prožili častokrát své dětství a mládí a někdy také i počátky profesionálního působení v piaristickém řádu v Čechách a aktivní působení na Moravě, případně i ve Slezsku. Někdy tomu bylo i naopak. Autor kapitoly si krátce povšiml také dějin řádu v 19. a 20. století, která můžeme považovat vzhledem k předcházejícímu vývoji spíše za úpadkové. Další oddíl, spíše charakteru přehledu, byl věnován řádovému piaristickému školství. Autorem kapitoly nazvané *Poznámky k piaristickému školství* byl Václav Bartůšek.

---

2 Z chronologicky řazeného přehledu je patrná úzká kontinuita mezi piaristickými kolejemi v Čechách, na Moravě i ve Slezsku (česká část).

3 Kromě encyklopedie řeholních institucí Milana M. Bubna, z níž autor kapitoly vychází, se v podobném duchu této problematice věnoval také Václav Bartůšek.

4 Bohužel bez odkazů na práce moravského významného historika Marka Matějka z Třebíče, který se touto problematikou zabýval rovněž dosti podrobně.

K této kapitole katalogu stačí snad poznamenat, že řádové školství piaristů se v českých zemích řídilo jednotnými řádovými pravidly pro celé území Čech, Moravy i české části Slezska. Ani řádová pravidla jednotlivých jiných piaristických provincií se od tohoto úzu nijak zvlášť nelišila včetně zapracovávání proměn, kterými piaristické školství během tohoto úseku až do svého postátnění na přelomu 19. a 20. století procházelo.⁵ Je nutno ještě připomenout, že piaristé kromě středoškolského vzdělání, které na gymnáziích provozovali také ještě spolu s vyššími učilišti jezuité, věnovali jako zcela jediní na území českých zemí systematicky elementárnímu školství⁶ a částečně také školství vyššímu a vysokému, které bylo zastoupeno především na jejich soukromých řádových učilištích, která rovněž v 17.–21. století procházela různými, pro tuto oblast novými a specifickými proměnami.⁷ Na poznámky z dějin školství následovala také souhrnná kapitola se stručným názvem *Školní divadlo*, kterou připravil Miroslav Lukáš, náš špičkový odborník z Masarykovy univerzity v Brně.

Piaristé vynikali rovněž v mnoha dalších specifických oblastech i vědních oborech napříč nejširším spektrem humanitních i přírodních věd. Velká pozornost byla především poslední dobou věnována zejména piaristické historiografii.⁸ Zde o této iniciativě pojednal mladý autor Josef Faltičko, doktorand z Palackého univerzity v Olomouci, který téma přiblížil se sobě vlastní náklonností a hlubokými znalostmi a doplnil o mnohé nové poznatky, k nimž výzkumníci, s jejichž týmem rovněž úzce spolupracoval, dospěli. Tato kapitola se jmenuje *Historiografie a historikové řádu zbožných škol. Ze zcela jiného úhlu, moderního a komplexního pohledu historika severomoravského regionu nahlížel na zde prezentovanou problematiku Zdeněk Orlita, muzeolog a historik, ředitel muzea Novojičinska se sídlem v Příboře, v kapitole s názvem *Bratrstvo ve farnosti a farnost v bratrstvu. Piaristé v Příboře a pokusy o proměnu měšťanské zbožnosti*. Věnoval se tedy především svému regionu a jeho vztahu k piaristickému řádu jako určité modelové a případové situace,⁹*

5 Srov. např. Bartůšek, Václav: Výuka mikulovských piaristů 1631–1718. Jižní Morava (JM) 52, 2016, sv. 55, s. 105–146; týž: Výuka mikulovských piaristů. JM 53, 2017, sv. 56 a týž: Výuka mikulovských piaristů. JM 54, 2018, sv. 57.

6 Srov. Bartůšek, V.: Elementární školství církevních řádů v českých zemích v době baroka. Documenta Pragensia. Barokní Praha – Barokní Čechie 1620–1740, s. 601–608.

7 Srov. např. Bartůšek, V.: Výuka teologie v piaristickém řádu v době baroka a příprava na ni s přihlédnutím k českým zemím. In: In omnibus caritas. Sborník Katolické teologické fakulty IV, 2001, s. 40–60, zvl. s. 56, 57.

8 Výzkumy v tomto směru probíhají hlavně v Historickém ústavu AV ČR, na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a Knihovně Královské Kanonie premonstrátského řádu v Praze na Strahově, kde se dostalo prostoru pro výzkum v rámci samostatného specifického grantu.

9 Na základě pramenů, především piaristické kolejni kroniky z Příbora i literatury, z níž je třeba především zdůraznit práci pedagoga Tomáše Sedoníka i studie známého novojičinského historika a archiváře Karla Chobota (†2022).

případně ještě i místní zvláštnosti a důležitým specifickým, což bývalo v Příboře především při pravidelných procesích flagelantů.¹⁰

Vzhledem k tomu, že nejstarším místem, kam piaristé v zaalpských krajinách Evropy dne 22. 6. 1631 z Říma přišli, bylo právě moravské město Mikulov, začíná přehled Moravou a prezentace jednotlivých kolejí právě Mikulovem na Moravě.¹¹ Postupně na Moravě vznikaly ještě další koleje. Ve Strážnici na panství hraběte Magnise v roce 1633, který patřil mezi nejlepší přátele olomouckého biskupa kardinála Františka Ditrichštejna, Lipníku nad Bečvou na panství Ditrichštejnů v roce 1635. Kolej převzala úlohu centrálního řádového noviciátu.¹² Další moravská kolej byla založena až v Kroměříži teprve v roce 1687.¹³ S tímto založením souvisel rovněž vznik kolejí ve Staré Vodě u Libavé v roce 1690, která se stala i významným poutním místem a také místem pomocného noviciátu, a v Příboře v roce 1694, kde hrálo velmi významnou roli prvotní uvedení do vyššího vzdělávání piaristického řádu.¹⁴

Celkový výčet kolejí doplňuje výstava a její katalog ještě také českou částí Slezska, což chronologicky navazovalo na další vývoj kolejí ve středoevropské oblasti. Zde vznikly během 18. století pouze lokality dvě. Jednalo se o koleje v Bílé Vodě, založená v roce 1724, a v Bruntále z roku 1731. Z Bílé Vody, odkud se dochovaly katalogy studentů gymnázia i žáků elementárních škol, je doložena činnost vyššího gymnázia. Tyto dva řádové domy měly svoje výchovná i vzdělávací specifika a staly se nedílnou součástí piaristického řádu. Tím byla především hudba provozovaná většinou v žakovských seminářích i v samotných kolejích žáky škol i mladými členy řádu. Při obou domech působily totiž hudební semináře, které podporovaly koleje svou hudební činností nejen hudební život v kolejích, ale i v ce-

---

10 Orlita, Zdeněk: Bratrstvo ve farnosti a farnost v bratrstvu. Piaristé v Příboře a pokusy o proměnu měšťanské zbožnosti. In: Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách. Olomouc 2022, s. 40–46.

11 Piaristická kolej v Mikulově byla nejdůležitější piaristickou kolejí za Alpami, kde se po svém vzniku nacházelo sídlo piaristické provincie Germanie, od roku 1748 česko-moravsko-slezské piaristické provincie.

12 Noviciátem museli projít všichni členové řádu včetně bratří laiků (fratres operarii). Ti se zde vyučili řemeslu, ostatní se připravovali na studium filozofie a teologie. Všichni novicové zde obdrželi řeholní jméno.

13 Mezi tím docházelo ke zvýšenému zakládání nových piaristických kolejí na území samotných Čech. Viz Bartůšek, V.: Šíření piaristických kolejí a škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století. *Paginae historiae* 11, 2003, s. 32–68.

14 V Příboře většinou působilo nejnižší z těchto učilišť, kam se chodilo studovat hned po noviciátu – studia humaniora. Ani gymnaziální třídy vyššího gymnázia se vždy neotevíraly všechny nebo vůbec ne.

lém blízkém regionu.¹⁵ Mnohé tvůrčí podněty předal piaristům významný klasicistní skladatel Karl Ditters z Dittersdorfu, správce vratislavských biskupů ze zámku Jánský Vrch, který byl známý i v Čechách, zejména v Praze, kde studoval elitní třídu podvojného účetnictví – tzv. *scripturae doppiae*, na vyšším učilišti při školách piaristů pravděpodobně jeho syn. Po opuštění Slezska dokonal totiž tento světoznámý skladatel život poblíž zámku v Červené Lhotě.

Po otevření slezských kolejí nebyl však počet moravských kolejí ještě zcela dovršen. Několik jich vzniklo ještě po polovině 18. století, především v šedesátých letech. K nim patřila především kolej v Hustopečích u Brna (zal. 1757),¹⁶ kde bylo rozhodující řádové praktické vzdělání, které po dlouhou dobu také přinášelo svoje stálé plody. Podobně tomu bylo také v další skupině, do níž patřily především řádové domy v Kyjově (zal. 1760), a v Moravské Třebové. Tento dům vznikl v roce 1765. Pro zachycení dalšího vývoje, zejména v 19. století, pak mohou posloužit ještě informace obsažené hlavně v tabulkách přehledů u Tomáše Parmy v první kapitole tohoto katalogu.¹⁷

Ve zde prezentovaném katalogu je tedy podchycen vývoj celkem jedenácti piaristických kolejí v moravskoslezské části piaristické provincie nazývané celkově *Bohemia*.¹⁸ Koleje jsou rozděleny do čtyř skupin podle doby vzniku i jejich teritoriálního rozmístění. V první – nejstarší a nejjihnější položené první skupině se nacházejí lokality Mikulov (okres Břeclav, původně Brněnský kraj), Strážnice (okres Hodonín, původně Hradištský kraj) a Lipník nad Bečvou (okres Přerov, původně Přerovský kraj). Ve druhé skupině se nacházely domy na Kroměřížsku, tedy v Olomouckém kraji, zejména samotná Kroměříž jako tehdy ještě biskupské sídlo, poutní kolej Stará Voda a vzdělávací místo piaristického řádu v Příboře.

Jako další skupina následují již obě zmíněné koleje z české části Slezska–Bílá Voda, piaristické školy (vyšší gymnázium a elementární škola, později s lichtenštejnským pěveckým seminářem, s kolejí a lékárnou s ubytováním pro jejího provizora).¹⁹ Tato nová fundace byla založena v roce 1724 a postupně rozšiřována. Další kolej v české části Slezska byla o tři roky později založena též za pomoci bělovodských piaristů ještě v nedalekém poddanském městě Bruntále zhruba

15 Při kolejích v Bílé Vodě i v Bruntále působily vynikající hudební semináře. Srov. práce muzikoložky Zuzany Ronck. Viz *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách*, s. 194.

16 Byla zde známa i tradice nejslavnějšího piaristického matematika.

17 Tabulka v katalogu *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Přehled lokalit. Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Přehled lokalit* na s. 15–16, spolu s mapou z konce 18. století na s. 16–17.

18 Po polovině 18. století se piaristická provincie na území Čech, Moravy a Slezska nazývala souhrnně *Bohemia*.

19 Kromě Bílé Vody měli piaristé ještě lékárnou v Čechách v Benešově. Srov. Bartůšek, V.: *K dějinám piaristické lékárny v Benešově v letech 1725–1769*. Sborník vlastivědných prací z Podblanic-ka 28, 1887, s. 175–185.

o tři roky později. Obě fundace schválili rovněž tehdejší různí vratislavští biskupové.

Nakonec zbyla skupina kolejí spjatá s novodobým hospodářským, zejména s průmyslovým rozvojem na Moravě. Ta se vyznačovala především tím, že za jejím vznikem stály hlavně vrstvy obyvatel, které se formovaly z řad místních měšťanů a byly spjaté s počátky místního kapitalismu i s novou šlechtou.²⁰ Jednalo se o koleje v těchto lokalitách: Hustopeče u Brna (zal. 1757),²¹ Kyjov (zal. 1763)²² a Moravská Třebová (zal. 1767), kde se rezidence a tedy vlastně pozdější kolej začala rozvíjet poněkud rychleji od šedesátých let 18. století a prošla několika různými architektonickými proměnami v souvislosti se specifiky tohoto ojedinělého regionu.

Nakonec se domnívám, že jako jedno největších lákadel pro návštěvníky výstavy se uplatnil výčet zde uvedených osobností i událostí piaristického řádu, které mají velmi blízký vztah k některým regionům nejen na Moravě, ale i v celé České republice vůbec, jak bylo v recenzi vlastně již místy naznačeno. Velmi známým a snad nejznámějším benešovským piaristou byl P. Jaroslav Josef Schaller a Matre Dei. Také ten strávil nějakou dobu na Moravě a ve Slezsku. Nejznámější se stalo jeho působení ve Slezsku ve funkci prefekta hudebního semináře při koleji v Bílé Vodě.²³ V souvislosti s topografickou činností věnoval pozornost Jaroslavu Josefovi Schallerovi rovněž Josef Faltičko ve své kapitole o historiografii piaristického řádu. Respekt na Moravě si vydobyli rovněž i někteří čeští přírodovědci, především matematici, z nichž nejznámější byl P. Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787), rodák z Horního Litvínova, matematicky zaměřený polyhistor. Z méně uváděných vědců piaristického řádu můžeme připomenout např. P. Klementa Václava Claudise a S. Clemente (1789–1867). Tento neveklovský rodák působil na školách v Mikulově. Zajímavou osobností při propojení Benešova s Moravou byla také osobnost řádového provinciála v Mikulově a rektora z koleje v Kroměříži P. Jeremiáše Soudného.²⁴ Výzdoba některých piaris-

---

20 Podobně tomu bylo také v Čechách, viz tabulka na s. 16 katalogu.

21 Např. na příkladu koleje v Hustopečích u Brna i členů řádu z této lokality pocházejících, srov. např. Bartůšek, V.: *Astronom a matematik Thomas Sackl z Hustopečí*. In: *Malovaný kraj, národopisný a vlastivědný časopis Slovácka* 5, 2017, s. 11. Piarista P. Thomas Sackel (*15. 8. 1642 Hustopeče u Brna – †17. 9. 1717 Horn v Rakousku) udržoval zejména při svém působení v piaristické koleji v Ostrově u Karlových Varů písemný kontakt s německým matematikem a filozofem Vilhelmem Leibnitzem.

22 Bartůšek, V.: *Piaristické školy ve Strážnici před reformami Marie Terezie*. JM 2014, s. 72–94; týž: *Katalog studentů gymnázia v Hustopečích u Brna*. JM 2019, s. 243–263.

23 Srov. Bartůšek, V.: *Mezi výchovou, vědou, úřadem i řeholí. Život a dílo Jaroslava Schallera a jeho místo v české topografii a řádové historiografii*. In: *Studia Historica Brunensia* 1, /2021., s. 7–29.

24 V katalogu *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách* není uveden. Viz Bartůšek, V.: *Mikulovská piaristická kolej jako sídlo provincie do školských reforem Marie Terezie* JM 2013, s. 100–130.

tických kolejí (i v Čechách, např. v Benešově) je propojena i s laickými osobnostmi s uměleckým zaměřením. Jednalo se především slezského umělce, malíře Felixe Ivo Leichera (1727–1812), rodáka ze slezského města Bílovice, s jehož obrazy se můžeme na severní Moravě a také ve Slezsku setkat.²⁵ Takových osobností bývalo však ještě více, často i z řad členů řádu piaristů na Moravě i ve Slezsku, tak i v Čechách.²⁶

Závěrečné poznámky

Kromě toho si lze na závěr ještě povšimnout, že obšírně zpracovaný katalog přibližuje celou řadu dalších zajímavostí jak ze světa dějin umění tak rovněž i z oborů, které souvisely s uměleckohistorickou činností piaristického řádu i další vědeckou a výzkumnou prací v tomto oboru hlavně v oblasti přírodních a exaktních věd. Proto se zde se můžeme setkat se nejen zobrazením předmětů, které byly např. součástí výzdoby kostelů, jejich oltářů i interiérů, jako např. u kostela sv. Jana Křtitele v Kroměříži, na jehož vybudování měl svůj podíl benešovský rodák, zde již uvedený P. Jeremiáš Soudný,²⁷ ale také výpisy z kostelních inventářů, rovněž také s různými produkty užitého umění používaného v realitě všedních dnů. Návštěvníka mohou zaujmout také různé výrobky spojené s mecenáši piaristického řádu, jeho jednotlivých domů a kolejí.

Z pohledu celé střeoevropské piaristické provincie to mohou být např. produkty vyráběné v tehdejší kroměřížské mincovně, i v souvislosti s rozvojem bohatých sbírek olomouckých biskupů a později i arcibiskupů, nebo vědecké přístroje, které často sloužily jako pomůcky na piaristických gymnáziích, především při výuce matematiky, fyziky nebo astronomie a geografie, z nichž mnohé si řádoví učenci vyráběli sami²⁸ a při jejichž výrobě se často nešetřilo ani drahými kovy

25 Jedná se zejména o vyobrazení sv. Josefa Kalasanského. Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách, s. 172.

26 Felix Ivo Leicher (19. května 1727 Bílovec – 20. února 1812 Vídeň) byl vídeňský malíř oltářních obrazů, jenž se svou tvorbou úspěšně uplatnil na rozsáhlém území celé habsburské monarchie i mimo ni (Monte Libano, Sýrie).

27 Stejně jako i mnozí kněží z piaristického řádu, ze Strážnice, kteří v Kroměříži rovněž působili, srov. např. Bartůšek, V.: Studenti ze Strážnice a okolí na vyšším piaristickém gymnáziu v Kroměříži v 18. století (do školských reforem Marie Terezie ve školním roce 1777/8). Okolo Strážnice 2015, s. 12–46.

28 V tomto směru vynikali především piaristický astronomové P. Leopold Čabák a S. Leopoldo, P. Beno Grünberger a S. Cruce nebo P. Eugenius Sebastiani z Častolovic a Matre Dei. Bývali rektory a vicerektory některých piaristických kolejí neno představenými řádových rezidencí nejen na Moravě, ale také v Čechách, srov. např. Bartůšek, V.: Eugenius Sebastiani z Častolovic (1681–1762), významný piaristický literát, historik a matematik, příklad východočeského vlastence. In: Václav Petrbock – Radek Lunga – Jan Tydlitát (eds.): Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou. Boskovice 1999, s. 324–329.

a ušlechtilými surovinami, zejména zlatem, a jeho slitinami. Takových příkladů z různých oborů lze najít v tomto katalogu pochopitelně ještě více, jak je možné vidět i při srovnání s nejnovější literaturou o historii a pramenech k dějinám strážnických piaristických škol.

Věnovat pozornost této kulturní události v několika recenzích na podobné téma může vypadat na první pohled poněkud absurdně, avšak je to pouze klamné zdání, protože tyto recenze byly zveřejněny v různých mediích i periodikách, a ještě navíc k jejich publikaci pokaždé v jinou dobu, takže každá z nich vznikla i pro poněkud jiný účel. Autor této statě Václav Bartůšek napsal o tomto tématu celkem (možná zatím) čtyři zprávy. První recenze byla v podstatě zároveň jakousi pozvánkou k návštěvě výstavy pro členy farnosti v Benešově.²⁹ Jak intenzivně v tomto směru recenze zapůsobila, bylo však možné zjistit pouze částečně. Na základě této návštěvy vzniklo postupně několik recenzí, které měly povahu částečně také zpravodajských studií regionálního charakteru a byly postupně zveřejněny v příslušných mediích regionů, jichž se bezprostředně dotýkaly. Šlo mimo jiné o návrat ke zprávě zveřejněné na webových stránkách farností Benešov,³⁰ zejména i ve vztahu k významnému benešovskému rodáku piaristovi P. Jeremiášovi Soudnému a Matce Dolorosa, někdejšímu provinciálovu piaristů, který v Kroměříži působil dlouhodobě jako rektor piaristické koleje.³¹ Ten byl rovněž znám literárním ztvárněním své cesty na generální řádovou kapitolu z Mikulova do Říma v roce 1766.³² Sem náležela také rozsáhlejší studie, která se týkala muzeologického ztvárnění výstavních exponátů z piaristické koleje ve Strážnici, která byla nedávno zveřejněna ve zdejšímu muzejním periodiku.³³ Podobným způsobem jako Strážnice jsou zpracovány také ostatní koleje uvedené ve zde prezentovaném výstavním katalogu. Někdy je důležitá alespoň připomínka v regionálním periodiku i u českých

---

29 Bartůšek, V.: Navštivte zajímavou výstavu o piaristech na Moravě a ve Slezsku na arcibiskupském residenčním zámku v Kroměříži. Web farnost-Benešov [25. 8. 2022].

30 Bartůšek, V.: Vánoce 2022/2023, výstava o piaristech – Kroměříž 2022, výročí od narození Jeremiáše Soudného 2. 10. 1702. Web farnost-Benešov [25. 8. 2022].

31 V letech 1749–1760 a 1766–1768 rektorem piaristické koleje v Kroměříži a v letech 1760–1766 provinciálem piaristického řádu. Srov. Bartůšek, V.: Cesta piaristického provinciála P. Jeremiáše Soudného do Říma v roce 1766. Malovaný kraj 4, 2010, s. 9.

32 Srov. Bartůšek, V.: Kroměřížská biskupská knihovna a piaristé – světoběžníci v 18. století. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: světová putování a česká knižní kultura. Sborník z 9. odborné konference. Olomouc – Brno 2000, s. 109–118; týž: Kolej piaristů v Kroměříži a její postavení v řádu v letech 1687–1778. In: Východní Morava 2012, s. 42–57.

33 Okolo Strážnice viz Bartůšek V.: Výstava o piaristech na Moravě a v české části Slezska na zámku v Kroměříži a zhodnocení úlohy piaristické koleje ve Strážnici v tomto prostoru na ni, zejména muzeologickými metodami. Okolo Strážnice 2023, s. 67–86.

periodik byť koleje z oblasti Čech na výstavě zastoupeny nebyly.³⁴ Také to by mohl být impuls pro redakce regionálních periodik z této oblasti, protože spojení piaristických kolejí z oblasti Čech, Moravy i Slezska bývalo v této době stejně i jako v následujících čtyřech stoletích více než kompaktní.³⁵

Konečné zhodnocení

Jestliže hodnotíme úlohu katalogu výstavy o piaristech na Moravě a v české části Slezska po skončení výstavy, můžeme říci, že literární dokument, který byl vytvořen pro tuto příležitost, dokumentuje proběhlou výstavu poměrně velmi podrobně, takže vlastně zachytil významnou kulturní akci, která proběhla na sklonku léta roku 2022, dalo by se říci téměř i s její nenávratnou atmosférou. Katalog zachytil většinu předmětů, které zde byly vystaveny na poměrně nevelké ploše. Ikonografické dokumenty zde reprodukováné mají tedy většinou vysokou dokumentační hodnotu, takže se jistě vytvoří zpětná vazba mezi vlastníky piaristických muzejních předmětů, obzvláště těmi, kteří se na výstavě jejich zapůjčením aktivně podíleli. Katalog zároveň ukazuje, jak může být náročný výzkum kulturních dějin piaristického řádu i to, jak je velká a hluboká úroveň tohoto výzkumu, hlavně pokud při něm chceme dojít k seriózním závěrům, jak by se mohlo u práce, která se jistě zařadí v brzké době k těm nejdůležitějším ve svém oboru, předpokládat.

Myšák, Miroslav (ed.): Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách, Muzeum umění Olomouc. Olomouc 2022, 199 s. Grafická úprava obálky: Matouš Mědílek

34 Vlastivědný sborník Orlické hory a Podorlicko vydávaný v Okresním muzeu a galerii Orlických hor a Podorlicka v Rychnově nad Kněžnou. Kratší recenze do ročníku 2023, č. 30 je v současné době v redakčním zpracování pro tisk.

35 Srov. např. Bartůšek V.: Mikulovská piaristická kolej jako sídlo provincie do školských reforem Marie Terezie. Jižní Morava. Vlastivědný časopis 49, 2013, s. 100–130.